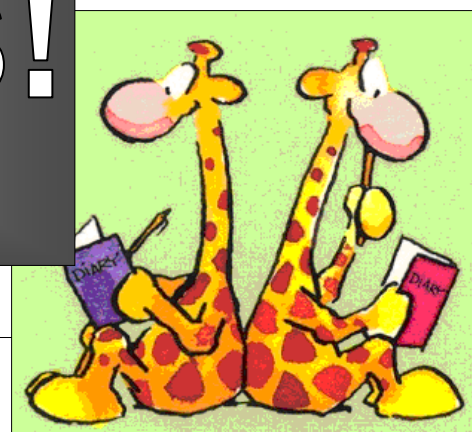

Ik lees!

En nu?

Auteur:	Monique Stege
Studentnummer:	2087113
Titel:	Ik lees! En nu?
Ondertitel:	Onderzoek naar mogelijkheden voor lezende kleuters.
Master:	Special Educational Needs (M SEN)
Leerroute:	POD
Begeleid door:	Martin Santman
Datum:	1 juni 2010

Voorwoord

Voor u ligt mijn meesterstuk, die ik gemaakt heb in het kader van de opleider POD.

De titel van mijn meesterstuk is: *'Ik lees! En nu?'*. Als ondertitel heb ik gekozen voor de zin *'Onderzoek naar mogelijkheden voor lezende kleuters'*. Toen ik aan het begin van dit jaar begon aan deze opleiding, had ik een doel voor ogen. Dit doel was om kleuters die een voorsprong in hun ontwikkeling hebben op het gebied van lezen uit te dagen. Aan dit doel heb ik, door het maken van dit meesterstuk, voldaan. Ik had vooraf niet gedacht dat er onder de kinderen in de kleutergroepen en de leerkrachten van de groepen 1, 2 en 3 zoveel enthousiasme zou ontstaan. Ik vond het geweldig om te zien! Ik wil alle kinderen en teamleden van basisschool Drie-eenheid hiervoor bedanken. Ook wil ik ze bedanken voor alle inzet en hulp die ik gekregen heb tijdens het maken van dit meesterstuk.

Daarnaast wil ik mijn opleider en critical friends bedanken voor de kritische opmerkingen die ik heb gekregen gedurende deze opleiding. Door deze opmerkingen ben ik kritischer naar mijn werk en naar mezelf gaan kijken. Dit vind ik een grote winst.

Ook wil ik mijn familie en mijn vriend bedanken voor de steun die ik het afgelopen schooljaar van ze heb gehad.

Ik ben ontzettend trots op het eindresultaat. Ik hoop dan ook dat u mijn meesterstuk met veel plezier zult lezen.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inhoudsopgave.....	3
Samenvatting	5
Inleiding.....	6
Hoofdstuk 1: aanleiding	7
1.1 Introductie school	7
1.2 Aanleiding onderzoek.....	7
1.3 Onderwerp:	7
1.4 Vraagstelling:	8
1.5 Doelstelling:.....	8
1.6 Onderzoeksvragen - literatuuronderzoek:.....	8
1.7 Onderzoeksvragen – praktijkonderzoek:	8
1.8 Plan van aanpak:	9
Hoofdstuk 2: beginsituatie	10
2.1 Uitwerking interviews.....	10
Hoofdstuk 3: literatuuronderzoek.....	14
3.1 Onderzoeksvragen – literatuuronderzoek:.....	14
3.2 Hoe leren kinderen lezen?.....	14
3.3 Wat beveelt de literatuur aan om op het gebied van lezen aan te bieden in de kleutergroepen?	18
3.4 Hoe kun je, als leerkracht in groep 1 of 2, het beste omgaan met kinderen die al kunnen lezen?	20
3.5 Is extra uitdaging op talig gebied wenselijk voor de ontwikkeling van deze kinderen?	21
3.6 Hoe kan deze extra uitdaging bereikt worden?.....	23
3.7 Op welke wijze kan het lesmateriaal worden vormgegeven?	23
3.8 Wat houdt dit in voor de doorgaande lijn naar groep 3?	24
3.9 Is de huidige leesmethode in groep 3 ‘Veilig Leren Lezen’ geschikt voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?	25
Hoofdstuk 4: praktijkonderzoek	27
4.1 Werkwijze.....	27
4.2 Schaalvragen	29
4.3 Toetsing	46
4.4 Analyse resultaten:.....	47

4.5	Wat houdt deze nieuwe werkwijze in voor de doorgaande lijn naar groep 3?	48
	Hoofdstuk 5: conclusies en aanbevelingen.....	52
5.1	Conclusies en aanbevelingen.....	52
	Hoofdstuk 6: evaluatie	56
6.1	Hoofdstuk 1: aanleiding	56
6.2	Hoofdstuk 2: beginsituatie	56
6.3	Hoofdstuk 3: literatuuronderzoek.....	57
6.4	Hoofdstuk 4: praktijkonderzoek	58
6.5	Hoofdstuk 5: conclusies en aanbevelingen.....	58
6.6	Medewerking.....	59
6.7	Eindproduct.....	59
	Literatuurlijst.....	60
	Boeken:	60
	Websites:.....	62

Samenvatting

Leren lezen is geen natuurlijk proces. De opvatting dat kinderen pas kunnen leren lezen wanneer ze hier “rijp” voor zijn, is inmiddels achterhaald. Om ervoor te zorgen dat kinderen gaan lezen, moet er gezorgd worden voor een uitnodigende en uitdagende leeromgeving. Dit geldt ook al voor de kleutergroepen.

Kinderen die in de kleutergroepen al kunnen lezen, hebben een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen. Deze kinderen moeten uitgedaagd blijven. Alle kinderen hebben immers recht op onderwijs op maat en op een ononderbroken ontwikkeling.

Om deze uitdaging te bewerkstelligen heb lesmateriaal ontwikkeld dat bestaat uit een zestiental onderdelen. Bij het ontwikkelen van het lesmateriaal heb ik rekening gehouden met de leerbehoeften van de kleuter. Het materiaal moet uitdagen, het moet aansluiten bij de belevingswereld van het kind, het moet eenvoudig te gebruiken zijn, het moet ervoor zorgen dat de kleuter handelend bezig is, het moet de samenwerking met andere kinderen bevorderen en het moet een verplichtend karakter hebben.

Om erachter te komen hoeveel kinderen in de groepen 1 en 2 al konden lezen, hebben de leerkrachten van de groepen 1 en 2 bij alle kinderen een lettertoets afgenomen. Hieruit bleek dat tien kleuters 24 of meer grafemen kenden. Uit observaties van de groepsleerkrachten kwamen nog eens twee kinderen naar voren die net geen 24 grafemen kenden, maar hier wel dicht tegenaan zaten en bovendien de leesvaardigheid sterk aan het ontwikkelen waren.

Deze twaalf lezende kleuters en de leerkrachten van de groepen 1 en 2 hebben het ontwikkelde lesmateriaal uitgeprobeerd en beoordeeld. De beoordelingen van de lezende kleuters en de leerkrachten heb ik naast elkaar gezet. Hierdoor kwam ik tot de conclusie dat alle zestien onderdelen geschikt bleken te zijn. Na het uitproberen van het materiaal heb ik bij de lezende kleuters nogmaals de lettertoets afgenomen. Hieruit bleek dat tien van de twaalf kinderen meer letters kenden dan voorafgaand aan het uitproberen van het materiaal.

De leerkrachten van de groepen 1 en 2 zijn enthousiast om de komende jaren het lezen in de kleutergroepen verder te ontwikkelen. Om dit in goede banen te leiden, heb ik een meerjarenplan opgesteld met daarin punten die per schooljaar uitgevoerd kunnen worden. De leerkrachten van de groepen 3 zijn enthousiast over de ontwikkelingen die er gaande zijn op het gebied van lezen in de groepen 1 en 2. Ze zien dit, met een betere overdracht van groep 2 naar groep 3, met vertrouwen tegemoet.

Inleiding

Regelmatig is het een onderwerp van gesprek op de school waar ik werk: wat is het beste om te doen als je erachter komt dat een kleuter al kan lezen? Het is een vraag die de leerkrachten van de kleutergroepen bezighoudt, er lijken steeds meer kleuters te komen die al kunnen lezen.

Daarnaast is het ook een vraag die de leerkrachten van groep 3 bezighoudt, er komen kinderen binnen in groep 3 die al graag meer hadden willen en kunnen leren op het gebied van lezen.

Uiteraard is het ook een vraag die ouders bezighoudt. Moet er op school aandacht besteed worden aan het feit dat hun kind al leest?

Wat moet je hier als school mee doen? Moet je deze kleuters uitdagen op het gebied van leesonderwijs? En hoe geef je dit vorm? Hoe zorg je ervoor dat alle leerkrachten van de kleutergroepen enthousiast worden? Wat betekent dit voor de doorgaande lijn naar groep 3?

Dit zijn allemaal vragen die bij mij opkwamen toen ik na begon te denken over het onderwerp van mijn meesterstuk. In mijn zoektocht naar de antwoorden ben ik veel interessante verhalen, mensen, onderzoeken en literatuur tegengekomen.

Hoofdstuk 1: aanleiding

1.1 Introductie school

Basisschool Drie-eenheid is een school met ongeveer 480 leerlingen. De school ligt in de binnenstad van Oldenzaal en telt drie locaties. Op de locatie Meijbree en de daarnaast liggende noodlocatie zijn de groepen 1 t/m 4 gevestigd. Op de locatie Noordwal zijn de groepen 5 t/m 8 gevestigd.

Basisschool Drie-eenheid stelt als doel om kinderen een veilige en pedagogische leeromgeving te bieden waarin ze uitgedaagd en gestimuleerd worden om telkens een volgende stap in hun ontwikkeling te zetten. De school wil het maximaal haalbare uit kinderen laten komen op sociaal-emotioneel, motorisch en natuurlijk op cognitief gebied. Het motto van de school is *'samen zorg voor elkaar'*.

In mijn onderzoek vestig ik de aandacht op de groepen 1 t/m 3. Er zijn drie groepen 1, drie groepen 2 en drie groepen 3.

1.2 Aanleiding onderzoek

De aanleiding om dit onderwerp voor mijn onderzoek te kiezen is de huidige situatie omtrent het leesonderwijs in de kleutergroepen. Als leerkracht van groep 3 heb ik regelmatig de vraag gekregen van collega's van kleutergroepen wat ze kinderen aan kunnen bieden die al kunnen lezen. De leerkrachten uit de kleutergroepen zijn bang dat ze, wanneer ze teveel aanbieden, stof gebruiken die eigenlijk in groep 3 aangeboden hoort te worden.

Daar tegenover staat dat er kinderen bij mij in groep 3 komen die al veel meer hadden willen leren op het gebied van leesonderwijs. Ik vind het jammer dat dit niet opgepikt is door de leerkrachten van de kleutergroepen. Deze geluiden hoor ik ook van de andere leerkrachten van de groepen 3.

Ik ben in gesprek gegaan met de directie van basisschool Drie-eenheid en met de intern begeleider. Daarnaast heb ik ook gesproken met de taalcoördinator. Al deze partijen vonden het een goed onderwerp om verder te onderzoeken.

Op grond van de problemen die ik tegenkom op het gebied van lezen in de kleutergroepen en de matige aansluiting naar de groepen 3, kan ik nu al stellen dat de afstemming tussen de kleutergroepen en de groepen 3 op dit punt niet voldoende is.

In de gewenste situatie omtrent het leesonderwijs in de kleutergroepen weten de leerkrachten in de groepen 1 en 2 wat ze kunnen en mogen aanbieden op het gebied van leesonderwijs en op welke wijze ze dit kunnen doen. De leerkrachten van de groepen 3 weten wat de leerkrachten van de groepen 1 en 2 hebben aangeboden op het gebied van leesonderwijs zodat ze de beginsituatie van de kinderen goed kunnen inschatten om zo vanaf dag één in groep 3 hier goed op in te kunnen spelen.

1.3 Onderwerp:

Om deze redenen heb ik als onderwerp gekozen om uitdagend leesonderwijs te ontwikkelen en aan te bieden voor kinderen in de groepen 1 en 2 die al kunnen lezen (kinderen die ten minste 24 van de 34 grafemen kennen of, op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn).

Om het onderwerp goed in beeld te brengen heb ik de volgende vraagstelling en doelstelling geformuleerd:

1.4 Vraagstelling:

Hoe kan er in de groepen 1 en 2 uitdagend leesonderwijs aangeboden worden aan kinderen die al kunnen lezen (kinderen die ten minste 24 van de 34 grafemen kennen of, op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn)?

1.5 Doelstelling:

Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 is en blijft het leesonderwijs in de kleutergroep uitdagend voor kinderen in de groepen 1 en 2, die ten minste 24 van de 34 grafemen kennen of, op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn. Dit wordt bereikt door het juiste lesmateriaal aan te bieden.

Uit deze vraagstelling en doelstelling komen de volgende deelvragen, gesplitst in onderzoeksvragen waarbij ik het antwoord wil zoeken in het literatuuronderzoek en onderzoeksvragen waarbij ik het antwoord wil zoeken in het praktijkonderzoek.

1.6 Onderzoeksvragen - literatuuronderzoek:

1. Hoe leren kinderen lezen?
2. Wat beveelt de literatuur aan om op het gebied van lezen aan te bieden in de kleutergroepen?
3. Hoe kun je, als leerkracht in groep 1 of 2, het beste omgaan met kinderen die al kunnen lezen?
4. Is extra uitdaging op talig gebied wenselijk voor de ontwikkeling van deze kinderen?
5. Hoe kan deze extra uitdaging bereikt worden?
6. Op welke wijze kan het lesmateriaal worden vormgegeven?
7. Wat houdt dit in voor de doorgaande lijn naar groep 3?
8. Is de huidige leesmethode in groep 3 'Veilig Leren Lezen' geschikt voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?

1.7 Onderzoeksvragen – praktijkonderzoek:

1. Hoeveel kinderen in de groepen 1 en 2 kunnen lezen?
2. Wat bieden de leerkrachten van de groepen 1 en 2 nu aan, aan kinderen die al kunnen lezen?
3. Zijn de leerkrachten organisatorisch in staat om deze kinderen leerstof passend bij het niveau van deze kinderen aan te bieden?
4. Hoe kijken de leerkrachten van de groepen 1 en 2 tegen een door mij ontwikkelde, nieuwe werkwijze aan voor deze kinderen?
5. Wat vinden de kinderen die al kunnen lezen van het nieuwe aangeboden materiaal?
6. Wat houdt deze nieuwe werkwijze in voor de doorgaande lijn naar groep 3?

Toelichting:

Met grafemen worden de letterklanken bedoeld: lange klanken (bijvoorbeeld oo), korte klanken (bijvoorbeeld o), medeklinkers (bijvoorbeeld d) en tweetekenklanken (bijvoorbeeld ui). Kinderen die meer dan 24 grafemen kennen zijn, naar mijn idee, toe aan meer verdieping op het gebied van leesonderwijs. Daarnaast zijn er ook nog een aantal kinderen die net geen 24 grafemen kennen, maar wel erg gretig zijn om deze te leren, ze zijn erg actief om hun eigen leesvaardigheid te ontwikkelen. Op basis van observaties van de groepsleerkrachten wordt deze groep kinderen gesignaleerd. Het gaat hierbij om kinderen die bijvoorbeeld met boeken van huis komen om de leerkracht te laten zien dat ze hier al wat woorden uit kunnen lezen, die het leesaanbod in de klas goed oppikken en die erg enthousiast zijn over lezen. Ook deze kinderen zijn toe aan verdieping op het gebied van leesonderwijs. In bijlage 1 is een lettertoets te vinden, hierin zijn alle grafemen te vinden.

Ik heb ervoor gekozen om kinderen die 24 van de 34 grafemen kennen te benoemen als kinderen die kunnen lezen. Dit heb ik gedaan omdat kinderen die 24 van de 34 grafemen kennen een groot gedeelte van de grafemen kennen, ze zijn hierdoor hoogstwaarschijnlijk ook in staat om korte woorden met deze grafemen te lezen. Daarnaast heb ik ook gekozen om de observaties van de groepsleerkracht mee te nemen. Er zijn immers kinderen die net geen 24 grafemen kennen, maar erg leergierig zijn om bezig te gaan met letters. De groepsleerkracht kan inschatten of dit voor een bepaald kind geldt.

Vanaf dit punt zal ik in mijn meesterstuk spreken van kinderen die kunnen lezen. Hiermee bedoel ik kinderen die ten minste 24 van de 34 grafemen kennen of kinderen die, op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn.

Om een antwoord te vinden op deze onderzoeksvragen heb ik een plan van aanpak gemaakt.

1.8 Plan van aanpak:

1. Ik ga, als beginsituatie, interviews afnemen met alle leerkrachten van de groepen 1 en 2. Hierin wil ik het volgende te weten komen
 - Hebben zij zicht op het aantal kinderen dat al kan lezen?
 - Wat bieden ze deze kinderen op dit moment aan?
 - Zijn ze tevreden over deze aanpak?
 - Hoe ervaren de desbetreffende kinderen dit?
 - Welke materialen hebben ze in de groep beschikbaar met betrekking tot het leren lezen?
 - Kunnen ze organisatorisch tijd inplannen voor dit onderwerp (half uur per week)?
 - Hoe kijken ze tegen deze nieuwe werkwijze aan?
2. Ik bekijk op welke wijze het nieuwe lesmateriaal het beste kan worden vormgegeven.
3. Ik ontwikkel het nieuwe lesmateriaal.
4. Ik laat de leerkrachten van de groepen 1 en 2 bij alle kinderen een lettertoets afnemen, om zo de beginsituatie van de kinderen in te schatten.
5. De kinderen die 24 van de 34 grafemen kennen of, op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn, komen gedurende 8 weken in een 'leesgroep'. Met deze kinderen ga ik het nieuwe lesmateriaal uitproberen om te kijken wat wel en niet werkt in de praktijk. Ik laat de kinderen de materialen beoordelen door ze schaalvragen voor te leggen. Ik laat daarnaast de leerkrachten de materialen ook beoordelen door de leerkrachten ook schaalvragen voor te leggen.
6. Ik bekijk, aan de hand van een enquête, met de leerkrachten van de groepen 3 wat de nieuwe werkwijze voor effecten heeft op de doorgaande lijn van groep 2 naar groep 3.
7. Ik licht de leerkrachten in over mijn bevinden, ik leg het nieuwe lesmateriaal uit. De leerkrachten gaan met ingang van het schooljaar 2010-2011 met het nieuwe lesmateriaal aan het werk.

Ik heb ervoor gekozen om eerst in de literatuur op zoek te gaan antwoorden, bijvoorbeeld op de vraag waaraan lesmateriaal voor lezende kleuters moet voldoen. Door de gevonden criteria vervolgens in het praktijkonderzoek te toetsen, maak ik een koppeling tussen de theorie en de praktijk. Volgens Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsma (2007) is een theorie soms niet meer dan een knap gevonden redenering waar logischerwijs geen speld tussen te krijgen is. Kallenberg geeft aan dat het goed is om de theorie in de praktijk te toetsen en de theorie op grond van de praktijkervaringen bij te stellen.

Ook de vraag rondom de doorgaande lijn ga ik eerst theoretisch onderzoeken. Vervolgens ga ik, door de leerkrachten van de groepen 3 een vragenlijst af te nemen, kijken hoe dit in de praktijk in zijn werk gaat.

Hoofdstuk 2: beginsituatie

De eerste onderzoeksvragen rondom het praktijkonderzoek brengen de beginsituatie in beeld. Om antwoord te krijgen op een aantal van de onderzoeksvragen heb ik bij alle leerkrachten van de groepen 1 en 2 een interview afgenomen.

Ik heb hierbij gekozen voor een open interview. *‘Door middel van enkele diepte-interviews verkent de onderzoeker alvast het onderzoeksterrein, zodat hij een beter onderzoeksplan kan opstellen (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsmas, 2007).* Door het open interview verwacht ik de beginsituatie helder in beeld te krijgen.

Ik interview in totaal negen personen, drie personen in de groepen 1 (fulltimers) en zes personen in de groepen 2 (parttimers). Deze interviews heb ik letterlijk uitgewerkt. Deze uitwerkingen zijn te vinden in bijlage 4. De belangrijke punten die uit deze interviews naar voren zijn gekomen heb ik hieronder overzichtelijk genoteerd. In het vak onder elke vraag heb ik de uitkomsten gereflecteerd en geanalyseerd.

2.1 Uitwerking interviews

1. Zitten er kinderen bij je in de klas die kunnen lezen of bezig zijn met het leren hiervan?

Ja: 55,5%

Nee: 44,5%

Deze vraag is verschillend opgevat door de ondervraagde leerkrachten. Enkele leerkrachten hebben deze vraag met ‘ja’ beantwoord als ze kinderen in de klas hadden die al een behoorlijk aantal letters kennen, andere leerkrachten hebben deze vraag met ‘nee’ beantwoord omdat het kind niet vloeiend kon lezen.

Opvallend was dat leerkrachten die samen één groep hebben, toch verschillende antwoorden hebben gegeven. Dit komt doordat ze een andere opvatting hadden bij de vraagstelling.

2. Hoe ben je hierachter gekomen?

- Door informatie van ouders
- Door samen te lezen / een kind voor te laten lezen
- Doordat een kind de namen van andere kinderen leest

Geen van de leerkrachten heeft zelf lettertoetsen afgenomen om te toetsen hoeveel letters een kind kent. Aan het begin van het jaar is bij één kind in groep 2 een lettertoets afgenomen door een leerkracht van groep 3, dit was wel op verzoek van de leerkrachten van groep 2.

Normaal gesproken staat er voor het einde van groep 2 een afname van een lettertoets gepland. In de groepen 1 wordt deze niet afgenomen.

3. Hoe pak je dit in de klas aan? Wat bied je deze kinderen aan?

- Lezen
- Rijmen
- Lettermuur
- Stempelen
- Werkbladen

De groepen 1 en 2 werken sinds twee jaar met de methode ‘Schatkist’. Hierbij hoort ook een lettermuur. Op dit moment worden hierbij een aantal letters aangeboden. Het staat niet vast welke letters in groep 1 en welke letters in groep 2 aan bod komen. Verder is er geen standaard aanbod in de groepen op leesgebied.

4. *Ben je hier tevreden over?*

Ja: 33,3%

Nee: 66,7%

Een aantal leerkrachten geven aan dat ze een leerlijn missen. Op dit moment wordt de stof erg versnipperd aangeboden. Bovendien is er geen afstemming tussen de groepen onderling over het aanbod aan kinderen die al kunnen lezen of al een flink aantal letters kennen. De leerkrachten die aangeven dat ze tevreden zijn over de huidige werkwijze hebben naar eigen zeggen geen kinderen in de groep die al kunnen lezen. Ze kunnen met het huidige aanbod de kinderen voldoende uitdagen.

5. *Hoe ervaren de kinderen dit?*

Positief: 100%

Negatief: 0%

De leerkrachten ervaren dat de kinderen die extra uitdaging krijgen op het gebied van lezen dit erg leuk en uitdagend vinden. Ze ervaren het niet als extra werk, maar vinden het plezierig om te doen.

6. *Wat zou je anders willen?*

- Nieuwe lesmap
- Leerlijn
- Meer materiaal / nieuw materiaal
- Tips om de hoeken uitdagender te maken
- Meer verdieping

Een deel van de ondervraagde leerkrachten gaven aan dat ze meer en nieuw materiaal willen. Dit kan bereikt worden door de materialen die ik aan het ontwikkelen ben voor dit onderzoek. Na navraag blijkt dat alle leerkrachten achter dit onderzoek staan en dat ze hieraan mee willen werken. Ook gaven ze aan dat ze volgend schooljaar het nieuwe materiaal willen gaan gebruiken.

7. *Hoe zou je dit organisatorisch kunnen inplannen?*

- Op de middagen
- Tijdens de inloop, in de kleine kring
- Een lees-/schrijfhoek inplannen als activiteit op het planbord
- Planbordactiviteiten voor de pluskinderen op het gebied van lezen aanpassen
- Tijdens het buitenspelen

De leerkrachten gaan met kinderen in de kleine kring. Dit is een kring met ongeveer zes kinderen. Omdat de groep klein is, kan de leerkracht beter inspelen op de leerbehoeften van de groep kinderen. De kleine kring vindt plaats tijdens de inloop 's morgens en 's middags. De kleine kring wordt op verschillende manieren ingezet, bijvoorbeeld bij kinderen die op een bepaald gebied extra zorg nodig hebben. Ook wordt de kleine kring in een aantal groepen ingezet om bezig te gaan met fonemisch bewustzijn.

8. *Welke materialen zijn aanwezig in de klas voor kinderen die kunnen lezen?*

- Boeken
- Map 'Beginnende geletterdheid'
- Stempeldoos
- Letterdoos
- Klikklakboekjes
- Rijmmateriaal
- Lettermuur

Er is in iedere groep materiaal aanwezig dat gebruikt kan worden voor kinderen die al kunnen lezen. Dit is echter geen vast aanbod. De leerkrachten hebben zelf materialen verzameld om dit te gebruiken. Mede hierdoor is het leesonderwijs in de kleutergroepen niet op elkaar afgestemd. In elke groep is er een ander aanbod aan talige activiteiten. De lettermuur en de methode 'Schatkist' zijn wel in elke groep aanwezig.

Op de onderzoeksvraag: *“Hoeveel kinderen in de groepen 1 en 2 kunnen lezen?”* kan nog geen goed antwoord worden gegeven op basis van de antwoorden die uit de interviews zijn gekomen.

Dit om twee redenen.

1. De vraag is door enkele leerkrachten verschillend opgevat. Sommige leerkrachten gaven aan hoeveel kinderen vloeiend konden lezen, terwijl andere leerkrachten aangaven hoeveel kinderen een groot aantal letters kennen en hier al wat woorden mee kunnen lezen.
2. In enkele gevallen gaven duopartners een ander antwoord op deze vraag. Het is voor sommige leerkrachten niet duidelijk welke kinderen al kunnen lezen.

Om dit wel helder te krijgen heb ik de leerkrachten van de groepen 1 en 2 gevraagd om bij alle kinderen een lettertoets af te nemen. Deze vraag heb ik gesteld in een bouwvergadering. De leerkrachten stonden hier positief tegenover.

Door de afname van deze lettertoetsen krijgen de leerkrachten van de groepen 1 en 2 helder in beeld hoeveel kinderen kunnen lezen.

Ik zal op de uitkomsten van deze lettertoets in hoofdstuk 4 verder ingaan.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 1

Op de onderzoeksvraag *“Wat bieden de leerkrachten van de groepen 1 en 2 nu aan, aan kinderen die al kunnen lezen?”* kan ik antwoorden dat er in elke groep materialen zijn die aangeboden kunnen worden aan kinderen die al kunnen lezen. Voorbeelden hiervan zijn leesboeken, materiaal waarbij gerijmd moet worden, letterdozen en stempeldozen. Dit materiaal is veelal verzameld door de groepsleerkracht. In elke groep wordt ander materiaal aangeboden, dit komt niet per jaargroep overeen. Een aantal leerkrachten gaf in het interview aan dat ze ontevreden zijn met het huidige aanbod, er zit geen doorgaande lijn in. Het aanbod is erg versnipperd. De wens van een aantal leerkrachten is dan ook dat er een leerlijn komt in het aanbod aan kinderen in de groepen 1 en 2 die al kunnen lezen.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 2

Op de onderzoeksvraag *“Zijn de leerkrachten organisatorisch in staat om deze kinderen leerstof passend bij het niveau van deze kinderen aan te bieden?”* is een duidelijk antwoord te geven. Alle leerkrachten hebben aangegeven dat dit organisatorisch in te plannen is. De meeste leerkrachten gaven aan dat dit goed in te plannen is in de kleine kring die gehouden wordt tijdens de inloop op de ochtenden en de middagen. Op dit moment wordt de kleine kring in een aantal groepen ingezet om bezig te gaan met fonemisch bewustzijn. Een aantal collega's trokken de conclusie dat de kinderen die al kunnen lezen dit aanbod van fonemisch bewustzijn niet nodig hebben. In plaats van dit aan te bieden in de kleine kring kan voor deze kinderen een verdieping op leesgebied plaatsvinden. Naast een activiteit in de kring gaf een aantal collega's ook aan dat ze voor deze kinderen andere planbordactiviteiten willen, om deze groep kinderen hierbij ook meer verdieping te geven.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 3

Vervolgens kan ik een deel van het antwoord geven op de onderzoeksvraag *“Hoe kijken de leerkrachten van de groepen 1 en 2 tegen een door mij ontwikkelde, nieuwe werkwijze aan voor deze kinderen?”* Een aantal leerkrachten heeft aangegeven dat ze behoefte hebben aan een doorgaande leerlijn. Hieruit blijkt dat ze behoefte hebben aan een nieuwe werkwijze. Daarnaast hebben alle leerkrachten van de groepen 1 en 2 tijdens de afname van de interviews aangegeven positief tegen mijn onderzoek aan te kijken. De leerkrachten hebben aangegeven dat ze met het nieuwe lesmateriaal willen gaan werken. Ik kan hieruit concluderen dat de leerkrachten open staan voor de lesmaterialen die ik wil gaan ontwikkelen. Of ze het materiaal geschikt vinden, zal verderop in dit onderzoek blijken.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 4

Door afname van de lettertoetsen en door de observaties van de leerkrachten van de groepen 1 en 2 kan ik concluderen dat er in totaal twaalf kinderen zijn in de groepen 1 en 2 die kunnen lezen. Uit de interviews die ik gehad heb met de leerkrachten van deze kinderen kan ik concluderen dat er geen doorgaande lijn is in het aanbod op het gebied van leesonderwijs voor kinderen die al kunnen lezen. Het merendeel van de leerkrachten heeft hier wel behoefte aan.

Ik zal in de literatuur gaan bekijken wat wenselijk is om voor lezende kleuters aan te bieden. Dit aanbod zal ik gaan uitproberen met de groep van twaalf kinderen die uit de lettertoets en de observaties van de leerkrachten naar voren zijn gekomen. Het literatuuronderzoek is te lezen in hoofdstuk 3, het praktijkonderzoek is te lezen in hoofdstuk 4.

Hoofdstuk 3: literatuuronderzoek

Om een goed beeld te krijgen over het gewenste aanbod voor lezende kleuters, ga ik in de binnenlandse en buitenlandse literatuur op zoek naar antwoorden op de volgende vragen:

3.1 Onderzoeksvragen – literatuuronderzoek:

1. Hoe leren kinderen lezen?
2. Wat beveelt de literatuur aan om op het gebied van lezen aan te bieden in de kleutergroepen?
3. Hoe kun je, als leerkracht in groep 1 of 2, het beste omgaan met kinderen die al kunnen lezen?
4. Is extra uitdaging op talig gebied wenselijk voor de ontwikkeling van deze kinderen?
5. Hoe kan deze extra uitdaging bereikt worden?
6. Op welke wijze kan het lesmateriaal worden vormgegeven?
7. Wat houdt dit in voor de doorgaande lijn naar groep 3?
8. Is de huidige leesmethode in groep 3 'Veilig Leren Lezen' geschikt voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?

Karin gaat na de zomervakantie naar groep 3. Haar oma is erg trots: 'in groep 3 ga je leren lezen en schrijven'. Karin probeert oma uit te leggen dat ze ook in groep 2 al heel wat letters heeft geleerd, boekjes heeft gelezen en letters heeft geschreven. 'Nee', zegt oma, 'nu ga je echt leren lezen en schrijven'.

Dit bovenstaande voorval kan overal voorkomen. Maar is dit nog wel het geval? Of is het begin van het leren lezen niet standaard meer in groep 3? Want wat doe je als leerkracht als een kind in groep 2 er al aan toe is om te leren lezen? En wat doe je als een kind in groep 1 of 2 al kan lezen? Op deze en andere vragen hoop ik door middel van dit literatuuronderzoek een antwoord te krijgen.

3.2 Hoe leren kinderen lezen?

Vernooy (2005) geeft aan dat er zeven hoofdgebieden op het gebied van leesonderwijs zijn:

1. Mondelinge taalvaardigheid/spraak-/taalontwikkeling
2. Fonemisch bewustzijn
3. Geschreven taal en letterkennis
4. De letter-klankkoppeling
5. Vlot lezen
6. Woordenschat
7. Begrijpend lezen en leesstrategieën

Deze zeven hoofdgebieden wil ik hieronder verder toelichten.

1. Mondelinge taalvaardigheid/spraak-/taalontwikkeling

Om goed te leren lezen, is het van belang dat de mondelinge taalvaardigheid goed ontwikkeld is. Door vroegtijdig te signaleren kunnen spraak-/taalproblemen opgespoord worden. Dit heeft vervolgens een positief effect op het goed kunnen leren lezen. *'Kinderen die in de kleutergroepen een zwakke mondelinge taalvaardigheid hadden, liepen in hun leesontwikkeling op 12,5 jarige leeftijd 5,2 jaar achter op kinderen die als kleuter een zeer goede mondelinge taalvaardigheid hadden'* (Hirsch, 1996). Gebleken is dat mondelinge taalvaardigheid een sterk verband heeft met het leren lezen. Ook de woordenschat speelt hierbij een grote en belangrijke rol. Het is gebleken dat goede lezers in groep 3 beschikken over een woordenschat van 20.000 woorden, zwakkere lezers daarentegen beschikken over een woordenschat van slechts 5.000 woorden. Dit blijkt uit onderzoek van Moats (2001).

2. Fonemisch bewustzijn

Fonemisch bewustzijn wil zeggen dat kinderen leren begrijpen dat een gesproken woord uit verschillende klanken bestaat, en dat ze deze klanken kunnen onderscheiden en gebruiken. Dit is noodzakelijke basiskennis om te kunnen leren lezen. Het is volgens Vernooy (2005) van wezenlijk belang dat een kind begrijpt dat een woord uit fonemen (klanken) bestaat, voordat het kan leren lezen. Bovendien is uit onderzoek gebleken dat fonemisch bewustzijn een betere voorspeller is voor toekomstige leesproblemen dan woordenschat, begrijpend luisteren of intelligentie. Belangrijk om te weten, is dat fonemisch bewustzijn aangeleerd kan worden. Dit leidt tot minder leesproblemen. *'Risicokleuters waarbij aandacht is besteed aan fonemisch bewustzijn, blijken aan het eind van groep 3 beter te lezen dan risicokleuters waarbij dit niet is gebeurd'* (Hall & Moats, 1999). De leerkracht is een belangrijke spil in dit geheel. Het is van groot belang dat de leerkracht kennis heeft over fonemisch bewustzijn en hoe dit aangeleerd moet worden. Onderzoek van Moats (1994) heeft namelijk uitgewezen dat problemen rondom fonemisch bewustzijn voor een deel toe te schrijven zijn aan het gebrek aan kennis van de leerkrachten.

3. Geschreven taal en letterkennis

Het is voor kleuters belangrijk dat er een uitnodigende en uitdagende leeromgeving is, zodat ze in aanraking komen met geschreven taal en letters. Dit is vooral van belang voor kleuters uit gezinnen waarin weinig aandacht is voor taal en lezen. Een uitnodigende en uitdagende leeromgeving is te creëren door voor te lezen en te praten over boeken en door te werken met letterstempels. Het is belangrijk dat kleuters ontdekken dat geschreven taal, die ze zien in de boeken, verwijst naar gesproken taal en niet naar andere zaken zoals de illustraties of de lege ruimtes tussen de teksten. De hoeveelheid letters en het vlot kunnen benoemen hiervan aan het einde van groep 2 is een indicatie op welk niveau het kind zal gaan lezen. Kinderen die weinig tot geen letters kennen, hebben het alfabetische principe niet (goed) door en zullen hierdoor in groep 3 waarschijnlijk moeite hebben om zich de letterkennis in betrekkelijk korte tijd eigen te maken. Het is daarom belangrijk dat kinderen in groep in de groepen 1 en 2 op een speelse manier in aanraking komen met letters.

4. De letter-klankkoppeling

Kinderen ontdekken tijdens de peuter- en kleuterperiode dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat deze klanken letters weergeven (Wentink & Verhoeven, 2001). Een goed begrip van het alfabetische principe (letter-klankkoppeling) vormt volgens Byrne (1998) de basis om een goede lezer te kunnen worden. Voor echter lang niet alle kinderen is deze letter-klankkoppeling vanzelfsprekend. Dat wil niet zeggen dat het leren lezen uitgesteld moet worden omdat deze kinderen er nog niet aan toe zijn. De meeste kinderen leren de letter-klankkoppeling niet zonder instructie. Een aantal jaren geleden werd verondersteld dat kinderen minstens zes jaar zouden moeten zijn om te kunnen beginnen met leren lezen. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Veel kinderen leren volgens Adams, Treima & Pressley (1998) al lezen. *'Dit heeft niet zozeer te maken met psychologische of neurologische rijpheid, maar vooral met leeservaringen en leesmogelijkheden'* (Vernooy, 2005). Volgens Koning (2003) wordt deze fase in de leesontwikkeling ook wel de fase van aanvankelijk lezen genoemd. Deze fase is op te delen in drie subfasen. In de eerste subfase gaat het om het aanleren en het onthouden van de letters en woorden. In deze fase zijn de eerste tekenen van dyslexie zichtbaar, omdat er kinderen zijn met een woord- en/of letterbeeldgeheugenstoornis. In de tweede subfase staat het integratieproces centraal. Kinderen leren hierin om met behulp van de verworven letterkennis en auditieve vaardigheden nieuwe woorden te decoderen, woorden die in de beginfase niet aan de orde zijn geweest. De meeste kinderen bereiken deze periode rond de kerstvakantie in groep 3. De derde subfase van het aanvankelijke leesproces richt zich op de verdere integratie. Kinderen die lezen op AVI-2 niveau hebben deze fase afgerond. Belangrijk is de fase van de elementaire leeshandeling (aanvankelijk lezen), waarbij kinderen leren om fonemen (klanken) te koppelen aan grafemen (letters). Tijdens deze fase worden klankzuivere mkm-

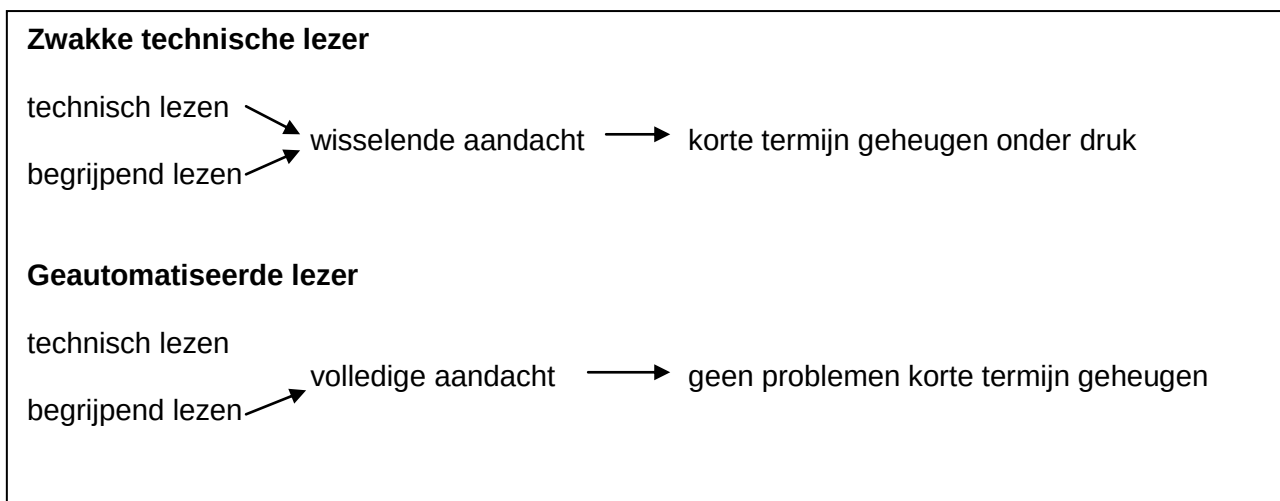
woorden aangeleerd. Kinderen die dit goed beheersen, worden hoogstwaarschijnlijk succesvolle lezers. Problemen die in deze fase zich voor kunnen doen zijn die op het gebied van letterkennis (vooral het vlot kunnen benoemen van letters), auditieve en visuele synthese en het direct kunnen herkennen van woorden. Van belang is het vroegtijdig ingrijpen wanneer kinderen uitvallen op één of meerdere onderdelen. Een handig instrument hiervoor is de herfstsignalering in groep 3. Kinderen die hierbij uitvallen dienen intensieve extra begeleiding te krijgen om verdere uitval te voorkomen. In groep 3 moet het lezen zo vlot mogelijk geautomatiseerd worden zodat vervolgens de aandacht gericht kan worden op het begrijpend lezen en het aanleren van leesstrategieën. Het is zeer wenselijk dat alle kinderen aan het einde van groep 3 op AVI E3 (voorheen AVI 2) kunnen lezen, aangezien de meeste methoden vanaf begin groep 4 dit leesniveau hanteren.

5. Vlot lezen

Volgens Vernooy (2005) zijn de volgende componenten van essentieel belang om vlot te kunnen lezen:

- Nauwkeurig, vlot en zonder veel spanning woorden kunnen decoderen;
- De leessnelheid kan variëren: een tekst in een normaal tempo lezen, maar het leestempo aanpassen als de inhoud van de tekst moeilijk is;
- Begrijpen wat je leest en de belangrijkste ideeën uit de tekst kunnen navertellen.

Vlot en geautomatiseerd lezen is van groot belang om te kunnen begrijpen wat er gelezen wordt. Vlotte lezers kunnen teksten veel gemakkelijker interpreteren, analyseren en bekritisieren in vergelijking met zwakke lezers. Zie figuur 1 (Vernooy, 2005). Uit onderzoek blijkt dus dat vlot lezen erg belangrijk is voor het leessucces en het leesplezier.

figuur 1

6. Woordenschat

De woordenschat geeft niet aan of een kind een goede lezer is. Het staat echter wel in verband met het begrijpend lezen. Hoe meer woorden het kind kent, des te beter hij of zij in staat is om de tekst te begrijpen. Daarom is het belangrijk dat in de groepen 1 tot en met 8 woordenschat wordt onderwezen. Volgens Vernooy (2005) kent het woordenschatonderwijs drie dimensies van woordkennis:

1. Brede woordkennis: woorden die veel in de samenleving worden gebruikt;
2. Diepe woordkennis: kinderen leren nieuwe woorden in al hun betekenissen kennen en leren het woord in eigen woorden omschrijven;
3. Het flexibel toepassen van de nieuwe woorden in diverse situaties.

Beck, Mckeown & Kucan (2002) presenteren de volgende aanpak voor woordenschatonderwijs:

- Voor het lezen: de leerkracht richt de aandacht van de leerlingen op de kernwoorden/kernbegrippen die centraal staan in de te lezen tekst;
- Tijdens het lezen: de leerkracht geeft een korte, duidelijke uitleg over de betekenis van onbekende woorden, zodat de leerlingen weer verder kunnen;
- Na het lezen: de leerkracht praat uitvoerig met de leerlingen over de inhoud van de tekst en stelt daarbij ook aan de orde hoe je de betekenis van de onbekende woorden kunt afleiden.

7. Begrijpend lezen en leesstrategieën

Begrijpend lezen wil zeggen dat men betekenis kan toekennen aan geschreven taal. Volgens Wasserstein (2000) is een begrijpende lezer een strategische lezer die in staat is om informatie uit teksten te sorteren, te analyseren, te vergelijken en te synthetiseren op grond waarvan hij conclusies kan trekken, beslissingen kan nemen en de verkregen informatie betekenisvol kan gebruiken. Om goed begrijpend te kunnen lezen is het van belang dat een lezer goede leesstrategieën kan toepassen. Vernooy (2005) zegt dat de volgende eisen gesteld moeten worden aan een kind aan het einde van de basisschool loopbaan:

- a. De leerlingen kunnen de volgende leesstrategieën flexibel hanteren:
 - De belangrijkste informatie (de hoofdgedachte, het thema) vinden.
 - De inhoud van de tekst voorspellen en deze voorspelling verifiëren.
 - Afleidingen maken over ideeën of personen in de tekst.
 - De inhoud van de tekst koppelen aan aanwezige voorkennis: wat weet ik al over het onderwerp?
 - Duidelijkheid krijgen als de betekenis van de tekst onduidelijk is, bijvoorbeeld door een deel van de tekst opnieuw te lezen.
- b. Zij beheersen studietechnieken, zoals onderstrepen, aantekeningen maken of een schema maken, om bruikbare informatie uit teksten te halen ten behoeve van bijvoorbeeld werkstukken, verslagen, spreekbeurten of proefwerken.
- c. Zij hebben kennis van de structuur en opbouw van teksten, waardoor zij teksten beter gaan begrijpen.

Om deze eisen te kunnen bereiken moet er het volgende op de basisschool gedaan worden volgens Vernooy (2005):

- In de begingroepen van de basisschool is er aandacht voor begrijpend luisteren;
- Leerlingen kunnen vlot, geautomatiseerd technisch lezen;
- Leerlingen kunnen een aantal leesstrategieën flexibel gebruiken;
- Leerkrachten kunnen de leesstrategieën expliciet uitleggen;
- De aangeleerde strategieën kunnen toegepast worden bij alle teksten die in de basisschool aan de orde komen;
- Leerkrachten praten veel met de leerlingen over het toepassen van leesstrategieën;
- Leerlingen lezen veel en gevarieerd;
- Leerlingen doen kennis op over de structuur en opbouw van teksten;
- In alle lessen is er aandacht voor woordenschatontwikkeling.

De onderzoeksvraag: “Hoe leren kinderen lezen?” kan na dit gedeelte uit de literatuur beantwoord worden. Leren lezen is een complex proces. Het omvat veel deelprocessen, die allemaal goed doorlopen moeten worden om ervoor te zorgen dat een kind een goede lezer wordt. De zeven hoofdgebieden die ik eruit heb gelicht zijn: mondelinge taalvaardigheid/spraak-/taalontwikkeling, fonemisch bewustzijn, geschreven taal en letterkennis, de letter-klankkoppeling, vlot lezen, woordenschat en begrijpend lezen en leesstrategieën. Deze gebieden worden door een kind doorlopen van groep 1 tot en met groep 8. Het is van belang dat hier dus ook in alle jaargroepen aandacht aan wordt besteed. Dit moet gaan om onderwijs dat aansluit bij het gebied waarin het kind zich bevindt. Voor mijn onderzoek naar lezende kleuters zal ik voornamelijk ingaan op de hoofdgebieden: geschreven taal en letterkennis en de letter-klankkoppeling. In deze twee gebieden bevinden zich namelijk de kinderen die in de groepen 1 en 2 al kunnen lezen.

onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 1

3.3 Wat beveelt de literatuur aan om op het gebied van lezen aan te bieden in de kleutergroepen?

Een aantal jaren geleden heerste de opvatting dat kinderen pas kunnen leren lezen als ze er “rijp” voor zijn. Inmiddels blijkt dat dit een misvatting is. Kinderen hebben hulp nodig om te leren lezen, dit is geen natuurlijk proces. Zoals ik in het stuk hierboven ook al kort aantipte, is het in de kleutergroepen van belang dat er goed leesonderwijs aangeboden wordt, de ontwikkeling van de geletterdheid moet gestimuleerd worden. Wanneer dit goed gebeurt, kunnen hiaten in de talige ontwikkeling van een kind eerder opgespoord worden. Hierdoor is de kans kleiner dat het kind moeite krijgt met het leren lezen. *‘Een goed aanbod heeft een sterk voorspellende waarde voor het leren lezen in de hogere groepen’ (Inspectie van het onderwijs, 2006)*. Daarnaast is ook de letterkennis een goed meetinstrument om te bekijken hoe ontwikkeld een kind is op het gebied van lezen. Wanneer er in de kleutergroepen aandacht wordt besteed aan de letters, hebben deze kinderen een voorsprong bij het aanvankelijk lezen in groep 3.

Toch komen er ook tegengeluiden, ontwikkelingspsycholoog Ewald Vervaeke schrijft in Trouw (juni 2007) dat kinderen veel te vroeg in hun ontwikkeling leren lezen en schrijven. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de psychologische fasen van een kind. Volgens Vervaeke kunnen kinderen hierdoor een aversie tegen lezen ontwikkelen. Ze groeien figuurlijk krom en kunnen hierdoor zelfs dyslexie ontwikkelen. Hij geeft in dit artikel aan dat kinderen in hun veertiende ontwikkelingsfase (tussen de zes en acht jaar) in staat zijn om omkeerbare denkketens te leggen en dus kunnen begrijpen wat er gelezen wordt. Enkele kinderen zijn volgens Vervaeke echter wel in staat om voor hun zesde levensjaar te leren lezen, deze kinderen zijn psychologisch ouder. Gijsel, spraak- en taalpatholoog en is verbonden aan het Expertisecentrum Nederlands van de Radboud Universiteit Nijmegen, is het niet eens met de opmerkingen van Vervaeke. Door spelonderwijs, in het tempo van de kleuter, interessante talige activiteiten aan te bieden, worden kleuters juist nieuwsgierig gemaakt om te leren lezen. Bovendien, zo reageert Gijsel op Vervaeke, is het medisch gezien niet mogelijk dat dyslexie veroorzaakt wordt door te vroeg te beginnen met het leren lezen aan kinderen. Dyslexie is een aangeboren, erfelijke stoornis, waarbij de hersenen van deze kinderen, taal trager verwerken. Dyslexie is dus niet te voorkomen. Andere leesproblemen zijn dat volgens Gijsel wel, door goed taalonderwijs aan te bieden in de kleutergroepen, passend bij de leeftijd van de kinderen.

Goed leesonderwijs bij kleuters, wat houdt dit in? Volgens Loeve (1999) dien je hiervoor aan te sluiten bij de fase van beginnende geletterdheid waarin een kind zich bevindt. Hiervoor worden vijf fasen aangegeven:

1. Kennismaken;
Het kind maakt op initiatief van de ander kennis met schriftelijke taal.
2. Ontmoeten;
Het kind neemt zelf initiatief in de omgang met schriftelijke taal. Het wil voorgelezen worden en schrijft in krabbeltaal.
3. Verkennen;
Het kind gaat de geschreven taal zelf actief verkennen, het gaat zelf 'lezen', naschrijven en schrijven in de eigen spelling.
4. Leren lezen;
Het kind leert alle letters en leert de elementaire leeshandeling. Het maakt gebruik van de eigen letterkennis bij het lezen en schrijven.
5. Doorleren;
Het kind leert moeilijkere woorden en moeilijkere teksten lezen en schrijven.

Goed taalonderwijs is volgens van Kleeef en Tomesen (2002) interactief taalonderwijs: taal leer je vooral in het gebruik met anderen en mede door taal zelf tot onderwerp van gesprek te maken. *'Drie belangrijke pijlers van interactief taalonderwijs zijn: betekenisvol leren; leren in contexten die voor kinderen belangrijk zijn, sociaal leren; het leren is groepsverband en strategisch leren; volwassenen doen voor en leggen uit'* (Sijtsma, Aarnoutse & Verhoeven, 1999). Door het interactieve taalonderwijs creëert het kind een positieve houding ten aanzien van het lezen. Het kind raakt gemotiveerd en gaat uit zichzelf lezen. Dit wordt ook wel intrinsieke leesmotivatie genoemd (Hovinga, 1999). Het is het van belang dat het taalonderwijs niet bestaat uit losse taal oefeningen, maar dat er een balans is in het leerstofaanbod.

Het stimuleren van het fonemisch bewustzijn is een belangrijk onderdeel met betrekking tot het taalonderwijs in de kleutergroepen, naast bijvoorbeeld mondelinge taalvaardigheid en kennis van letters. Door het fonemisch bewustzijn te stimuleren, kan een achterstand op dit gebied ingehaald worden zodat kinderen mogelijk minder problemen ondervinden bij het leren lezen. Voorbeelden van het stimuleren van het fonemisch bewustzijn zijn oefeningen en spelletjes rondom begin- of eindrijm, overeenkomende beginklank, het opdelen van woorden in lettergrepen of fonemen, het verbinden van lettergrepen of fonemen tot woorden.

Het Expertisecentrum Nederlands heeft, als tussenstap richting de kerndoelen, tussendoelen beginnende geletterdheid opgesteld. Dit is een leerlijn van groep 1 tot en met 3. Deze tussendoelen richten zich op de ontwikkeling van de geletterdheid gedurende de eerste drie jaar van de basisschool (Wentink & Verhoeven, 2001).

1. Boekoriëntatie
2. Verhaalbegrip
3. Functie van geschreven taal
4. Relatie tussen gesproken en geschreven taal
5. Taalbewustzijn
6. Alfabetisch principe
7. Functioneel 'schrijven' en 'lezen'
8. Technisch lezen en schrijven, start
9. Technisch lezen en schrijven, vervolg
10. Begrijpend lezen en schrijven

De tussendoelen zijn in bijlage 6 verder uitgewerkt. Goed leesonderwijs moet aansluiten bij de tussendoelen beginnende geletterdheid. *'Een aantal kleuters ontdekt zelf in groep 2 spontaan dat de letters van het alfabet overeenkomen met klanken (tussendoel 6), de meeste kinderen verwerven dit inzicht echter doordat de leerkracht hier systematisch aandacht aan schenkt.'* (van Kleeef & Tomesen, 2002). Uiteraard moeten de activiteiten rondom de tussendoelen die aangeboden worden interessant zijn, aansluiten bij thema's die spelen bij het kind of in de klas en het kind moet succes ervaren bij wat gedaan wordt. *'Van*

groot belang is dat het kind een rijke lees- en schrijffomgeving om zich heen heeft, die uitnodigt om te leren lezen. Hierdoor wordt 'spontaan' lees- en schrijfgedrag gestimuleerd.' (Paus, Bacchini, Dekkers, Pullens & Smits, 2002).

De leerkracht is, volgens Darling-Hammond (1998) een allesbepalende factor. Ineffectief onderwijs is, volgens Stoll & Fink (1996) te wijten aan het ontbreken van een visie ('anything or anybody'), onduidelijk leiderschap en weinig functionele teamrelaties. Deze voorwaarden moeten kloppend zijn, wil je als leerkracht kleuters uitdagend leesonderwijs bieden. De leerkracht moet kennis hebben op taal- en leesgebied, moet om kunnen gaan met verschillen in de leesontwikkeling van kinderen en moet zijn of haar klassenmanagement hierop af kunnen stellen.

Na dit theoretische gedeelte kan antwoord gegeven worden op de vraag: *"Wat beveelt de literatuur aan om op het gebied van lezen aan te bieden in de kleutergroepen?"* Leren lezen is geen natuurlijk proces. Kinderen hebben hier hulp bij nodig. Belangrijk bij het aanbieden van stof is dat het aanbod in balans is, er mag geen sprake zijn van losse taal oefeningen. Dit sluit goed aan bij de vraag van de leerkrachten in de groepen 1 en 2 op basisschool Drie-eenheid. Een aantal leerkrachten gaf immers aan behoefte te hebben aan een leerlijn rondom lezen. Een oplossing hiervoor is om te werken vanuit de tussendoelen beginnende geletterdheid. Hierdoor komen alle onderdelen voldoende aan bod, zodat de overgang naar het formele leesproces gemakkelijk kan verlopen voor kinderen. Daarnaast wordt in de literatuur aangegeven dat het stimuleren van het fonemisch bewustzijn belangrijk is. Dit sluit aan bij de werkwijze op basisschool Drie-eenheid. In alle kleutergroepen wordt gewerkt met de map fonemisch bewustzijn (Wiltink, Huijbregts & Förer, 2002) Het leesonderwijs dat aangeboden wordt moet interactief zijn: betekenisvol, in een context en een sociale aangelegenheid zijn. Wanneer er aan deze voorwaarden voldaan wordt, dan gaat het om leesonderwijs dat past in een kleutergroep.

onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 2

3.4 Hoe kun je, als leerkracht in groep 1 of 2, het beste omgaan met kinderen die al kunnen lezen?

Allereerst is het van belang om goed in kaart te krijgen wat een kind kan op het gebied van lezen. Het Expertisecentrum Nederlands en Cito hebben het 'screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' ontwikkeld. Het 'screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' is ontwikkeld om kinderen die een risico lopen om leesproblemen te ontwikkelen vroegtijdig op te sporen. In deze toets worden de onderdelen fonologisch bewustzijn en letterkennis gemeten; de twee belangrijkste voorspellers van het lezen. De toets wordt afgenomen in de groepen 2 en 3.

Aangeraden wordt om naast het 'screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' ook bij 'kleuters de toets 'Taal voor kleuters' af te nemen. In de toets 'Taal voor kleuters', die in de groepen 1 en 2 wordt afgenomen, zijn de onderdelen conceptueel bewustzijn (passieve woordenschat en kritisch luisteren) en taalbewustzijn (klank en rijm, eerste en laatste woord horen, auditieve synthese en schriftoriëntatie) opgenomen. Beide toetsen meten dus verschillende aspecten van taalvaardigheid bij kleuters. Door beide toetsen af te nemen krijg je als leerkracht een compleet beeld van de leesvaardigheden van een kleuter.

Vervolgens is het volgens Aarnoutse (2004) taak om zoveel mogelijk op de behoeften en de mogelijkheden van de kinderen in te spelen. De taalontwikkeling kan bij kleuters sterk bevorderd worden door in de klas rijke leersituaties te creëren, door zoveel mogelijk interactieve gesprekken van hoge kwaliteit uit te lokken, door de kinderen in kleine groepen te laten werken en door via de juiste vragen de denkontwikkeling te stimuleren. Daarnaast kan de taligheid en de beginnende geletterdheid geprikkeld en verruimd worden door het

vertellen van verhalen en het voorlezen van boeken centraal te stellen, door activiteiten rondom spreken en luisteren, het leren van woorden en het spelen met klanken en letters daaraan koppelen.

De vraag: *“Hoe kun je, als leerkracht van groep 1 of 2, het beste omgaan met kinderen die al kunnen lezen?”* is te beantwoorden na dit stuk literatuuronderzoek. Allereerst moet je als leerkracht van een kleutergroep helder hebben wat het leesniveau van een kind is. Hiervoor zijn toetsen ontwikkeld die ervoor zorgen dat je een compleet beeld hebt van het leesniveau van het kind. Deze toetsen zijn inmiddels aanwezig op basisschool Drie-eenheid. Mijn aanbeveling zal zijn om deze toetsen vanaf het schooljaar 2010-2011 structureel in te zetten. Wanneer het leesniveau van het kind helder is, is het belangrijk om onderwijs op het niveau van het kind aan te bieden. Om dit te bewerkstelligen zijn de volgende punten van belang: een rijke leersituatie, interactieve gesprekken, kleine groepen, het stellen van de juiste vragen. Daarnaast kan de leerkracht de taligheid en de beginnende geletterdheid prikkelen door het voorlezen en vertellen, het leren van woorden en de koppeling hieraan met letters en klanken.

onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 3

3.5 Is extra uitdaging op talig gebied wenselijk voor de ontwikkeling van deze kinderen?

Van Gerven (2009) wijdt in haar boek over hoogbegaafdheid een hoofdstuk aan slimme kleuters. Bij kleuters wordt echter niet gesproken van hoogbegaafdheid maar van een ontwikkelingsvoorsprong. Hoogbegaafdheid is bij kleuters volgens Deelstra-Mennink, Goltstein en Lansink (2009) nog niet goed vast te stellen. Dit omdat de ontwikkeling van peuters en kleuters veelal sprongsgewijs verloopt, waardoor een voorsprong van tijdelijke aard kan zijn. Daarnaast zijn jonge kinderen er niet aan toe om getoetst te worden. Ze hebben de behoefte aan een veilige, voorspelbare omgeving en laten daardoor in de toetsomgeving niet hun volledige capaciteiten zien.

Een ontwikkelingsvoorsprong is te signaleren door goed te observeren en door goed te luisteren naar de ouders van de kleuter. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben over het algemeen een groot aanpassingsvermogen. In de eerste weken dat ze naar school gaan, tasten ze het niveau van de groep af om zich hier vervolgens op aan te passen, dit wordt onderpresteren genoemd. Volgens Lambermont en van Gerven (2007) is de opvatting dat het kind juist eerst al zaken moet laten zien, voordat het een aangepast leerstofaanbod krijgt, is daardoor een verkeerd vertrekpunt. Er is eerst een uitdagend aanbod nodig zijn voordat het kind zijn talenten zal tonen. *‘Bij een gemiddeld leerstofaanbod, zoals dat aan alle kinderen geboden wordt, zal voor dit kind niet de noodzaak bestaan om te reiken naar de naaste zone van ontwikkeling.’* (Kuipers, 2007). Het is daarom van belang dat voorafgaand aan de eerste schooldag er een intakegesprek is gevoerd met ouders en om tijdens de eerste schoolweken goed te observeren.

Kinderen die in de kleutergroepen al kunnen lezen hebben op dit gebied een ontwikkelingsvoorsprong. *‘Kenmerkend van deze kleuters is dat ze blij geven van een sterke leerbehoefte.’* (Porter, 1999). Als er niet aan deze leerbehoefte voldaan wordt, kan een kind probleemgedrag laten zien. Het is dus noodzakelijk om uitdagend onderwijs te bieden. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong zijn vaak eerder toe aan ‘werken aan tafel’. Kleuters hebben echter nog sterk de behoefte om te experimenteren en te onderzoeken. Ze moeten uitgedaagd worden om creatief te denken.

Drent (2000) spreekt over een aantal uitgangspunten die van belang zijn bij onderwijs aan hoogbegaafde kinderen:

1. Voor elke school moet gelden dat men probeert uit het kind te halen wat erin zit (onderwijs op maat).
2. Ieder kind heeft recht op een ononderbroken ontwikkeling.
3. Voor de hoogbegaafde leerling biedt het reguliere onderwijsaanbod onvoldoende uitdaging; daarom zijn extra maatregelen noodzakelijk.
4. Het is belangrijk om vanaf het begin de leerling aan te spreken op zijn niveau, dan wel vanaf het moment dat bekend is dat de leerling hoogbegaafd is.
5. Het is daarom van belang dat zo vroeg mogelijk wordt vastgesteld of een leerling hoogbegaafd is.
6. De extra aandacht voor de hoogbegaafde leerling moet bestaan uit een combinatie van versnelling en verbreding.
7. De verbredingsactiviteiten zullen zoveel mogelijk binnen de groep plaatsvinden.
8. De nadruk bij de verbredingsactiviteiten ligt op de zelfwerkzaamheid van de leerling, zodat de belasting van de leerkracht zo klein mogelijk is.
9. De zorg voor hoogbegaafde leerlingen wordt gecoördineerd door een centrale persoon. De coördinatie is nodig om uniformiteit en continuïteit te bereiken over de leerjaren heen.
10. De afspraken rondom de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen worden weergegeven in het schoolwerkplan.

Deze uitgangspunten zijn van toepassing op hoogbegaafde kinderen. Bij kleuters wordt er echter gesproken over kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Voor deze groep zijn de uitgangspunten ook van toepassing. In de opsomming worden de termen versnelling en verbreding gebruikt. Met versnelling wordt bedoeld dat een kind vervroegd naar een volgende groep gaat. Dit kan door het overslaan van een groep, of door twee groepen in één jaar te laten volgen. Met verbreding wordt bedoeld dat er leerstof aangeboden wordt die een uitbreiding vormt op onderwerpen of vakken die onderdeel uitmaken van het reguliere onderwijsaanbod. Daarnaast kan het ook zijn dat er onderwerpen of vakken aangeboden worden die normaal gesproken geen onderdeel uitmaken van het reguliere onderwijsaanbod. De schoolbegeleidingsdienst Midden-Holland en Rijnstreek (1990) geeft aan dat kinderen in de laatste fase van het kleuteronderwijs warm lopen voor het leren lezen. Het formele leesonderwijs start echter pas in groep 3. Volgens de schoolbegeleidingsdienst is het een voordeel wanneer kinderen niet wachten met het leren lezen tot ze in groep 3 zitten, dat ze zelf het goede tijdstip van het leren lezen kunnen bepalen.

Het antwoord op de onderzoeksvraag *“Is extra uitdaging op talig gebied wenselijk voor de ontwikkeling van deze kinderen?”* kan positief beantwoord worden. Er is een uitdagend leerstofaanbod nodig voor kinderen die verder zijn in hun ontwikkeling. Kinderen hebben recht op een ononderbroken ontwikkeling. In de schoolgids van basisschool Drie-eenheid staat een stuk beschreven over begeleiding van kinderen met een voorsprong. Hier wordt gesproken over verbreding en versnelling.

Voor de kinderen die in beeld zijn met betrekking tot mijn onderzoek (kinderen die 24 van de 34 grafemen kennen of die op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn) geldt dat ze een ontwikkelingsvoorsprong hebben op het gebied van lezen.

Wanneer dit uitdagende leerstofaanbod niet aangereikt wordt, zijn kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong geneigd om te gaan onderpresteren. Bovendien geldt dat kinderen die al eerder beginnen met lezen, zelf het goede tijdstip hebben bepaald wanneer ze toe zijn aan het leren lezen.

3.6 Hoe kan deze extra uitdaging bereikt worden?

Voor begaafde kinderen die zichzelf hebben leren lezen zijn volgens Lek & Pluymakers (1999) speciale onderwijsmaatregelen gewenst. Dit stellen ze in een artikel dat opgenomen is in het JSW boek *'Begaafde kinderen op de basisschool'*. Een manier om op een systematische en positieve manier aandacht te geven aan kinderen die al kunnen lezen, is door het inrichten van een leeshoek. Deze leeshoek bevat, naast prentenboeken, ook leesboeken. Hierdoor wordt lezen, naast de bouwhoek en de poppenhoek, een keuze in groep 1 en 2. Het is goed om begaafde kinderen te stimuleren om hun verhaal op te schrijven. Hierbij moet niet gelet worden op het correct spellen van de woorden, de nadruk moet liggen op de stijl en inhoud van de tekst.

Van Gerven (2009) noemt in haar boek een aantal handreikingen waar kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong behoefte aan hebben:

- Slimme kleuters hebben behoefte om handelend te leren.
- Isoleer de kleuters met verrijkingsopdrachten niet van de rest van de groep. Het kind kan hier met andere kinderen uit groep 1 en 2, ongeacht de kalenderleeftijd, mee bezig.
- De opdracht moet relatief zelfstandig door het kind uitgevoerd kunnen worden.
- Samenwerken is een goede optie bij verrijkingsopdrachten, op deze manier kan de cognitieve ontwikkeling in dienst gesteld worden van de sociale ontwikkeling.
- De eigen belangstelling van de kleuter speelt een belangrijke rol bij het kiezen van het verrijkingswerk. Dit houdt echter niet in dat het kind volledig de vrije hand krijgt in zijn of haar keuze. In sommige gevallen geeft een kind namelijk aan dat het werk niet leuk is. Bij navraag blijkt dan dat de kleuter de taak in eerste instantie niet kan. Wanneer de leerkracht samen met de kleuter de taak nogmaals bekijkt en aangeeft op welke wijze de taak gemaakt moet worden, is de kleuter vaak wel in staat om de taak tot een goed einde te brengen.
- Verrijkingstaken slaan alleen aan als het kind daadwerkelijk uitgedaagd wordt om de materialen ook echt te gebruiken. Net als elk ander kind heeft een kind met een ontwikkelingsvoorsprong behoefte aan een zekere mate van sturing. Een voorbeeld hiervan is het verplicht stellen van een aantal taken op een weektaak.

Volgens Deelstra-Mennink, Goltstein & Lansink (2009) is het goed om kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong continue vragen te stellen waardoor het denkproces gestimuleerd wordt. Het gaat hierbij om anticiperende vragen, zoals "wat zou je doen als...?", "wat gebeurde er?" en "waarom gebeurde dat?"

De vraag: *"Hoe kan deze extra uitdaging bereikt worden?"* kan beantwoord worden. Het lezen kan het beste, net als de poppenhoek en de bouwhoek, een vaste plek krijgen in een kleutergroep. Dit kan door middel van een leeshoek. Slimme kleuters hebben behoefte de volgende punten: handelend leren, samenwerken en opdrachten die aansluiten bij de belevingswereld van de kleuter. Daarnaast is het van belang om de kleuter niet te isoleren van de groep. Ook dienen de opdrachten zelfstandig uitgevoerd te kunnen worden en is het aan te raden om de opdrachten een verplichtend karakter te geven. De leerkracht kan kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen daarnaast uitdagen door de juiste vragen te stellen.

onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 5

3.7 Op welke wijze kan het lesmateriaal worden vormgegeven?

Volgens Lamerbont en van Gerven (2007) hebben kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong behoefte aan een ander onderwijsaanbod. Daarnaast hebben ze echter ook nog de behoefte om handelend te leren. Hierdoor zijn werkbladen in veel gevallen minder geschikt. Cognitieve doe-opdrachten, waarbij het kind intrinsiek wordt uitgedaagd om

zich onderzoekend op te stellen, zijn geschikter. Daarnaast moet, bij het maken van het lesmateriaal in gedachten gehouden worden dat het kind door het verrijkingsmateriaal niet geïsoleerd wordt van de groep. Het is handig om te kijken welke kinderen uit de groepen 1 en 2 nog meer in aanmerking komen om met de verrijkingsopdrachten aan de slag te gaan. De opdrachten moeten bovendien een behoorlijke moeilijkheidsgraad hebben, zodat deze kinderen leren omgaan met faalervaringen, maar ook juist de successen kunnen beleven. De verwerkingstaken moeten relatief zelfstandig door de kinderen uitgevoerd kunnen worden. Dit om ervoor te zorgen dat het onderwijs van de overige kinderen in de groep niet in het gedrang komt. Samenwerking is belangrijk bij de opdrachten, dit om de sociale ontwikkeling te bevorderen. De leerkracht heeft hierbij een begeleidingsrol om ervoor te zorgen dat het samenwerkingsproces soepel verloopt. De belangstelling van de kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong moet in gedachten gehouden worden, maar dit wil niet zeggen dat het kind volledig de vrije hand heeft bij het kiezen van de opdrachten. De leerkracht bepaalt dit.

Van Kleef & Tomesen (2002) geven eveneens aan dat de belangstelling van de kleuter ontzettend belangrijk is. Door thematisch te werken wordt het taalonderwijs betekenisvol voor de kleuter.

In het literatuuronderzoek heb ik op de onderzoeksvraag “Op welke wijze kan het lesmateriaal worden vormgegeven?” de volgende aspecten gevonden waaraan het lesmateriaal het beste kan voldoen: het moet gaan om doe-opdrachten, gezien een kleuter behoefte heeft aan handelend leren. Hierdoor zijn werkbladen minder geschikt. Het moet gaan om opdrachten die het kind in samenwerking met andere kinderen kan maken. De opdrachten moeten een behoorlijke moeilijkheidsgraad hebben. De opdrachten moeten zelfstandig uitgevoerd kunnen worden. Daarnaast moeten de opdrachten in een betekenisvolle context aangeboden worden.

Onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 6

3.8 Wat houdt dit in voor de doorgaande lijn naar groep 3?

Volgens Huub Lucas (2010), werkzaam voor uitgeverij Zwijsen, kan de doorgaande op het gebied van lezen gewaarborgd worden door de juiste methodes voor de verschillende groepen te kiezen. Zwijsen heeft voor kinderen van 0 tot 12 jaar een doorgaande lijn gecreëerd wat methodes op leesgebied betreft. In het onderstaande figuur is te zien om welke methodes het gaat.

Uitgeverij Zwijsen		
<i>Uitgaven 0 – 12 jaar</i>	Uk & Puk (0 – 4 jaar)	Puk & Ko (2,5 – 4 jaar)
<i>Kleuteruitgaven</i>	Schatkist (4 – 6 jaar)	Ik & Ko (4 – 6 jaar)
<i>Groep 3</i>	Veilig leren lezen (6 – 7 jaar)	
<i>Groep 4 – 8</i>	Estafette (7 – 12)	

figuur 2

Het is, bij kinderen die op 4-jarige leeftijd op basisschool Drie-eenheid binnenkomen, niet bekend of de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf waarop zij hebben gezeten de methodes ‘Uk & Puk’ en ‘Puk & Ko’ hebben gebruikt.

In de groepen 1 en 2 gewerkt met de methode ‘Schatkist’. Deze methode is in het schooljaar 2008-2009 ingevoerd en wordt geleidelijk aan steeds meer gestructureerd aangeboden. Op dit moment worden er per jaar drie ankers aangeboden, dit zullen komend schooljaar meer ankers worden. Hoeveel ankers dit zullen zijn, is op dit moment nog niet bekend, dit moet tijdens een onderbouwvergadering besloten worden.

Daarnaast is de methode ‘Ik & Ko’ in het bezit, deze wordt echter niet ingezet.

In de groepen 3 wordt gewerkt met de methode 'Veilig leren lezen'.

In de groepen 4 en 5 wordt gewerkt met de methode 'Estafette'. Deze methode is in het schooljaar 2009 – 2010 voor het eerst in gebruik genomen. Het is de bedoeling dat de methode uiteindelijk tot en met groep 8 ingezet gaat worden. Dit gaat stapsgewijs, elk schooljaar een jaargroep erbij.

Omdat de methode 'Schatkist' gebruikt wordt en omdat het 'screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' ingezet zal worden, is in de kleutergroepen al duidelijk wat het leesniveau is van alle kinderen. Hierbij horen de kinderen die een verhoogd risico lopen om leesproblemen te krijgen, maar ook de kinderen die voorlopen wat de leesontwikkeling betreft. De leerkrachten in de kleutergroepen kunnen op deze niveauverschillen inspelen door aan alle kinderen de letters aan te bieden. Daarnaast kan er met de zwakkere lezers in de kleutergroepen (kinderen die weinig letters herkennen) extra geoefend worden.

'Letterkennis en de letters vlot kunnen benoemen is één van de belangrijkste voorspellers voor het toekomstig leren lezen' (Vernooy, 2005). Aan de sterke lezers kan extra uitdaging aangeboden worden. Voor de leerkracht in groep 3 betekent dit dat hij of zij een groep krijgt waarin niveauverschillen aanwezig zijn. Het niveauverschil binnen een groep is echter van alle tijden, dit verandert niet. Wat wel verandert is datgene wat al aangeboden is aan de verschillende niveaugroepen. Van belang is dan ook dat dit goed genoteerd wordt. Wanneer dit het geval is, kan de leerkracht van groep 3 vanaf dag één verder in de niveaugroepen. Hierdoor krijgt elk kind vanaf de start van groep 3 het onderwijs wat bij dit kind past.

Op de onderzoeksvraag *"Wat houdt dit in voor de doorgaande lijn naar groep 3?"* kan een antwoord gegeven worden. Wanneer er in de groepen 1 en 2 meer aandacht besteed wordt aan letters, zal de letterkennis bij binnenkomst in groep 3 gemiddeld gezien waarschijnlijk hoger zijn. Dit houdt in dat de kinderen meer bagage hebben en de leerstof hierdoor beter zal beklijven. Wanneer er extra aandacht wordt besteed aan kinderen die al kunnen lezen, zullen de verschillen tussen de kinderen qua niveau groter zijn.

Door afname van de toetsen 'Beginnende Geletterdheid' en 'Taal voor kleuters' heeft de leerkracht van groep 3 aan het begin van het schooljaar duidelijk op welk niveau de kinderen op dat moment zitten.

onderzoeksvragen – literatuuronderzoek: vraag 7

3.9 Is de huidige leesmethode in groep 3 'Veilig Leren Lezen' geschikt voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?

De methode 'Veilig Leren Lezen' (2003) hanteert twee hoofdgroepen: de maangroep en de zongroep. In de maangroep kan er daarnaast nog gedifferentieerd worden door de ster-aanpak en door te werken met raket-materiaal.

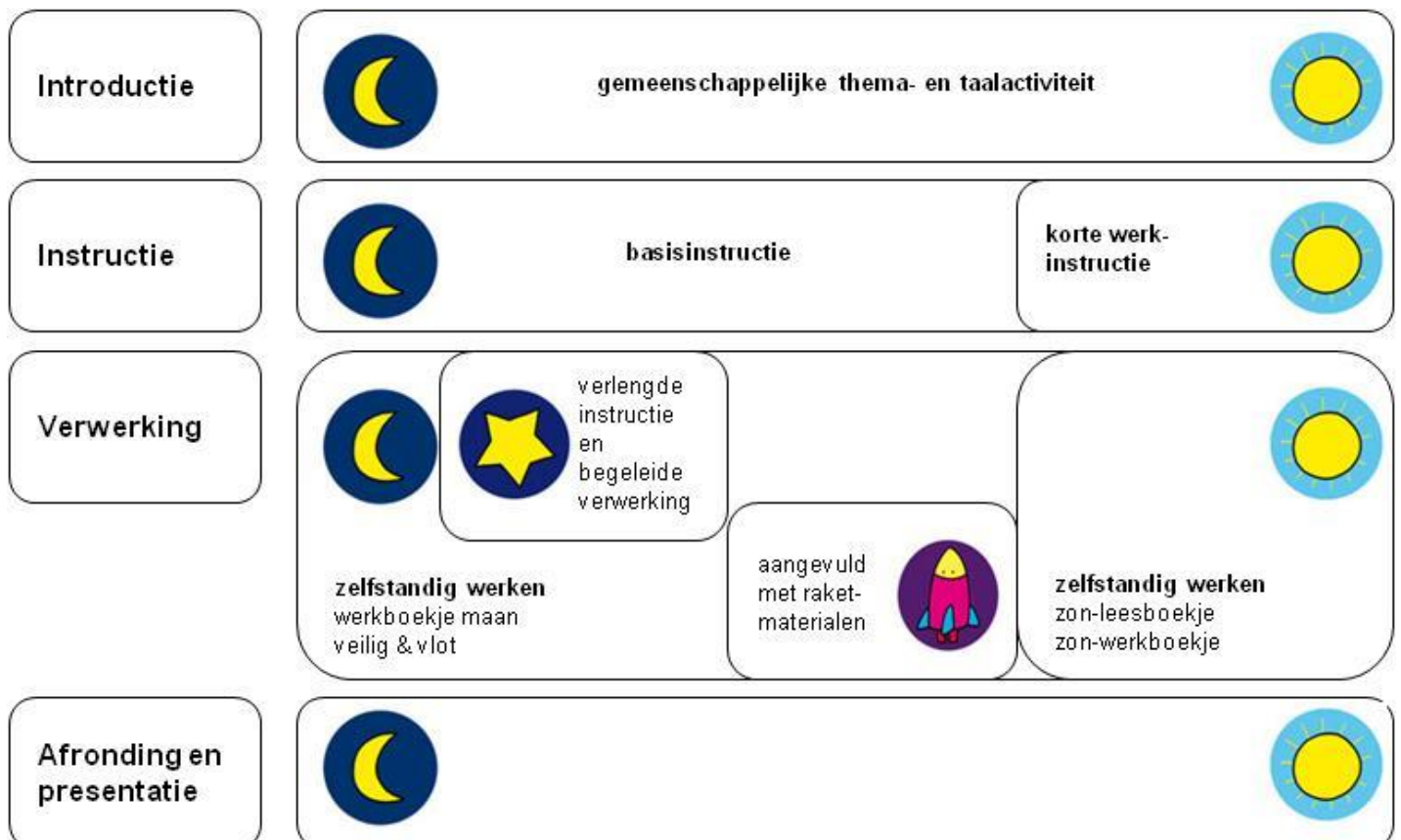
Kinderen die bij aanvang van groep 3 nog moeten leren lezen werken vallen onder de maangroep. Dit is het grootste gedeelte van de kinderen. In deze groep zitten ook de risicolezers. Voor deze kinderen is er een ster-aanpak ontwikkeld. De ster-aanpak houdt in dat de risicolezers verlengde instructie en meer begeleiding bij de verwerking van de lesstof krijgen. In de maangroep zitten ook kinderen waarbij de leesontwikkeling versneld is. Voor deze kinderen is er raket-materiaal ontwikkeld. Dit materiaal biedt de snellere kinderen de mogelijkheid om verdiepingsopdrachten te maken.

Daarnaast biedt de methode de mogelijkheid om te werken met een zongroep. Om tot deze groep te behoren moeten kinderen een volledige letterkennis hebben, correct en vlot mkm-woorden kunnen lezen en zelfstandig kunnen werken. Deze groep kinderen doet zowel de introductie als de afronding volledig met de gehele groep mee, dit om te voorkomen dat deze kinderen in een isolement komen. Na de introductie volgt een korte werkinstructie waarna de zongroep zelfstandig met zon-materialen aan het werk kan. De handleiding die hoort bij de

methode geeft duidelijk aan wat kinderen in de zongroep moeten doen. Bovendien geeft de methode organisatorische aanwijzingen voor de leerkracht. De materialen waarmee de zongroep werkt bestaat uit een zon-leesboekje en een zon-werkboekje. Deze materialen sluiten qua thema en lay-out aan bij de materialen waarmee de maangroep werkt.

In de conferentie 'Leren Lezen' in maart 2010 gaf Koekebacker (auteur 'Veilig Leren Lezen') aan dat de zongroep bedoeld is voor kinderen die lezen op AVI 1 en bij de DMT, kaart 1 meer dan 20 woorden lezen.

De methode 'Veilig Leren Lezen' is eenvoudig in het gebruik. Het is overzichtelijk welke groep kinderen met welke activiteiten aan de slag moet gaan. In het onderstaande schema staat de lesopbouw voor de maangroep, met daarin ook de ster-aanpak en het werken met de raket-materialen verwerkt, en voor de zongroep.

figuur 3

De onderzoeksvraag "Is de huidige leesmethode in groep 3 'Veilig Leren Lezen' geschikt voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?" is eenvoudig te beantwoorden. De methode is op een zodanige manier opgebouwd, dat het geschikt is voor kinderen die bij aanvang in groep 3 al kunnen lezen. De leerkracht wordt door de methode aan de hand genomen hoe er aan deze groep kinderen les gegeven moet worden. Hierin is de methode eenvoudig in gebruik.

Hoofdstuk 4: praktijkonderzoek

4.1 Werkwijze

Naar aanleiding van de bevindingen uit het literatuuronderzoek heb ik lesmateriaal ontwikkeld dat geschikt is voor kleuters die kunnen lezen. Ik heb tijdens het ontwikkelen van het lesmateriaal rekening gehouden met de volgende punten.

Het lesmateriaal is:

- *Uitdagend*: het materiaal nodigt uit om te gaan gebruiken. Het materiaal spreekt de zone van de naaste ontwikkeling aan bij het kind, het is een stap moeilijker waardoor het kind uitgedaagd wordt om na te denken. Wanneer het kind succesvol is, zorgt dit voor succeservaring.
- *Aansluitend bij de belevingswereld van het kind*: het materiaal sluit aan bij de interesse, fantasie, ervaring van het kind, bijvoorbeeld doordat het aansluit bij een thema, het prikkelt de zintuigen, bijvoorbeeld doordat het materiaal er qua vormgeving interessant uitziet.
- *Eenvoudig in het gebruik*: het materiaal kan zelfstandig door het kind gebruikt worden, het materiaal is zelfcorrigerend.
- *Handelend leren*: kleuters hebben behoefte aan handelend leren, ze vinden het prettig om actief bezig te zijn door bijvoorbeeld met hun handen te werken.
- *Bevordering van de samenwerking*: het materiaal kan door een groep kinderen gebruikt worden. Dit om te voorkomen dat het kind geïsoleerd wordt van de groep.
- *Verplicht karakter*: de materialen moeten een verplichtend karakter krijgen. Dit omdat kinderen behoefte hebben aan sturing, ook kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Het lesmateriaal bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Een lesmap met daarin per letter lesideeën, een versje, werkbladen, stempelbladen. Daarnaast zitten bij een aantal letters spelletjes.
2. Twaalf leesspelletjes
3. Leesboeken

Een beschrijving van het lesmateriaal is te vinden in bijlage 7.

Ik wil het lesmateriaal graag uitproberen om er zo achter te komen of het werkelijk voldoet aan de criteria waarmee ik rekening heb gehouden tijdens het maken van het materiaal. Hiervoor moet ik eerst een groep kinderen selecteren met wie ik het lesmateriaal ga uitproberen. De kinderen waarmee ik het materiaal wil gaan uitproberen moeten 24 of meer grafemen kennen of op basis van observaties van de groepsleerkracht, de leesvaardigheid aan het ontwikkelen zijn.

Hiervoor hebben de leerkrachten van de groepen 1 en 2 in januari 2010 bij alle kleuters een lettertoets afgenomen. Ik heb voor de afname aangegeven dat ze de toets op twee manieren konden afnemen:

1. De leerkracht verwacht dat een kind weinig letters zal kennen. De leerkracht zal aan het kind vragen welke letter hij of zij herkent, misschien kent het kind vervolgens nog wel een paar letters. Wanneer de leerkracht merkt dat het kind een flink aantal letters herkent, vraagt zij door en wijst de letters aan. Wanneer dit niet het geval is, stopt de leerkracht met de afname.
 - Ik heb voor deze werkwijze gekozen bij kinderen waarvan de leerkracht verwacht dat hij/zij weinig letters zal herkennen zodat het kind niet teleurgesteld wordt wanneer blijkt dat hij/zij weinig letters herkent. Door deze aanpak is het immers al een hele prestatie voor het kind als hij/zij één of een aantal letters kan benoemen.
2. De leerkracht verwacht dat een kind een aantal tot veel letters zal kennen. De leerkracht wijst op het vel papier de letters één voor één aan en laat het kind de letters benoemen.

- Ik heb voor deze werkwijze gekozen bij kinderen waarvan de leerkracht verwacht dat hij/zij veel letters zal herkennen zodat de leerkracht een objectiever beeld krijgt van het kind. Alle letters komen op deze manier immers aan bod.

De brief naar de leerkrachten waarin de uitleg van de afname beschreven staat, is te vinden in bijlage 8.

Uit de afname van de lettertoets bleek dat tien kinderen uit de kleutergroepen 24 of meer grafemen konden benoemen. Daarnaast gaven de leerkrachten aan dat twee kinderen op een dusdanige wijze bezig zijn met het ontwikkelen van hun leesvaardigheden dat ze hierdoor op het gebied van lezen een voorsprong hebben. Deze kinderen komen regelmatig met boekjes bij de leerkracht waaruit ze wilden voorlezen, ze pikken het aanbod van letters in de klas snel op en ze zijn enthousiast over het lezen.

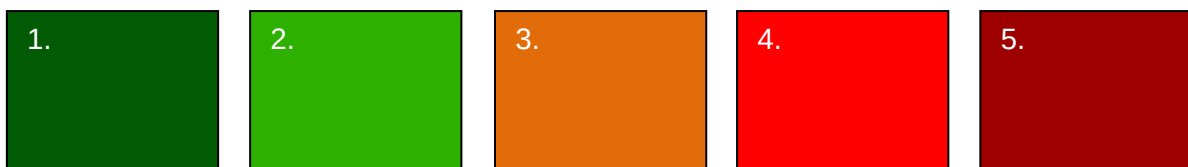
Het gaat hierbij om de volgende kinderen:

1. F. P. (groep 2)	24 grafemen goed gelezen
2. F. V. (groep 1)	30 grafemen goed gelezen
3. J. S. (groep 2)	28 grafemen goed gelezen
4. K. L. (groep 2)	25 grafemen goed gelezen
5. L. N. (groep 2)	22 grafemen goed gelezen
6. L. W. (groep 2)	23 grafemen goed gelezen
7. N. H. (groep 2)	24 grafemen goed gelezen
8. N. S. (groep 2)	30 grafemen goed gelezen
9. N. W. (groep 2)	26 grafemen goed gelezen
10. S. O. (groep 2)	33 grafemen goed gelezen
11. S. P. (groep 2)	24 grafemen goed gelezen
12. S. V. (groep 2)	25 grafemen goed gelezen

Ik heb besloten om deze twaalf kinderen te verdelen in twee groepen, op deze manier kan ik ieder kind beter de aandacht geven die hij/zij nodig heeft. Met deze twee groepen kinderen wil ik gedurende acht weken het lesmateriaal gaan testen.

Ik heb de ouders van deze kinderen schriftelijk aangegeven dat hun kind in aanmerking komt voor de praktijkgroep. Ouders hadden de gelegenheid om hier bezwaar tegen te maken. Geen van de ouders heeft dit gedaan. Daarnaast heb ik de ouders op de hoogte gesteld van de inhoud van mijn onderzoek en ze in de gelegenheid gesteld om vragen te stellen over mijn onderzoek. Enkele ouders zijn met louter positieve geluiden bij de groepsleerkracht geweest. De brief die naar de ouders is gegaan is te vinden in bijlage 9.

In de praktijkgroep bied ik elke week een letter aan. Dit is de letter die ook in de klas behandeld wordt. Met deze groep kinderen ga ik vervolgens een werkblad maken die hoort bij deze letter, hierna testen we het lesmateriaal uit. Na elk onderdeel mogen de kinderen scoren wat ze van het materiaal vonden. Hiervoor krijgen ze het volgende figuur op een blaadje:

figuur 4

De kinderen zetten een kruisje in één van de vakjes en geven hiermee aan wat ze van het materiaal vonden. De vakjes staan voor het volgende:

1. Erg leuk
2. Leuk
3. Een beetje leuk, een beetje niet zo leuk
4. Niet leuk
5. Helemaal niet leuk

Ik heb een evaluatie van de bijeenkomsten gemaakt. Deze evaluatie is te vinden in bijlage 10. Daarnaast heb ik van ieder kind individueel een verslag gemaakt zodat de groepsleerkracht dit kan bespreken met de ouders en vervolgens dit verslag in het dossier van het kind kan stoppen. Deze verslagen zijn te vinden in bijlage 11.

Naast de mening van de kinderen die deelnamen aan de praktijkgroep, wil ik ook de mening van de leerkrachten van de groepen 1 en 2 weten. Deze leerkrachten moeten vanaf volgend schooljaar met het materiaal gaan werken. Hierdoor is het van groot belang dat zij achter het materiaal staan dat ik ze aanbied.

Om achter de mening van de leerkrachten te komen, heb ik tijdens de onderbouwvergadering van 11 februari 2010 het lesmateriaal uitgelegd. Vervolgens heb ik de leerkrachten gevraagd om het materiaal te schalen. Ze konden per onderdeel aangeven wat ze hiervan vonden:

1. Zeer geschikt
2. Geschikt
3. Gemiddeld
4. Ongeschikt
5. Zeer ongeschikt

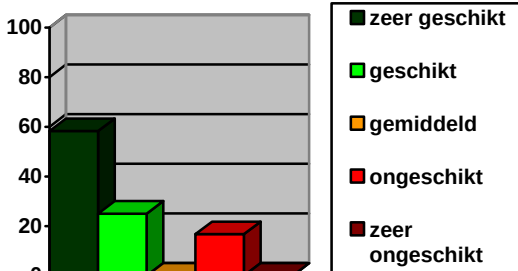
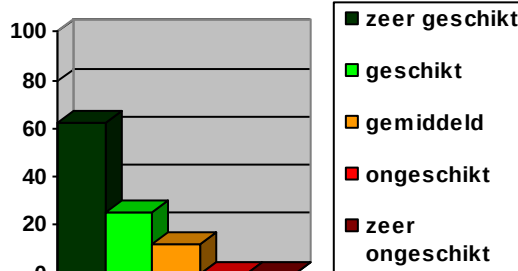
De volledige vragenlijst die de leerkrachten van de groepen 1 en 2 tijdens de bouwvergadering kregen, is te vinden in bijlage 12.

4.2 Schaalvragen

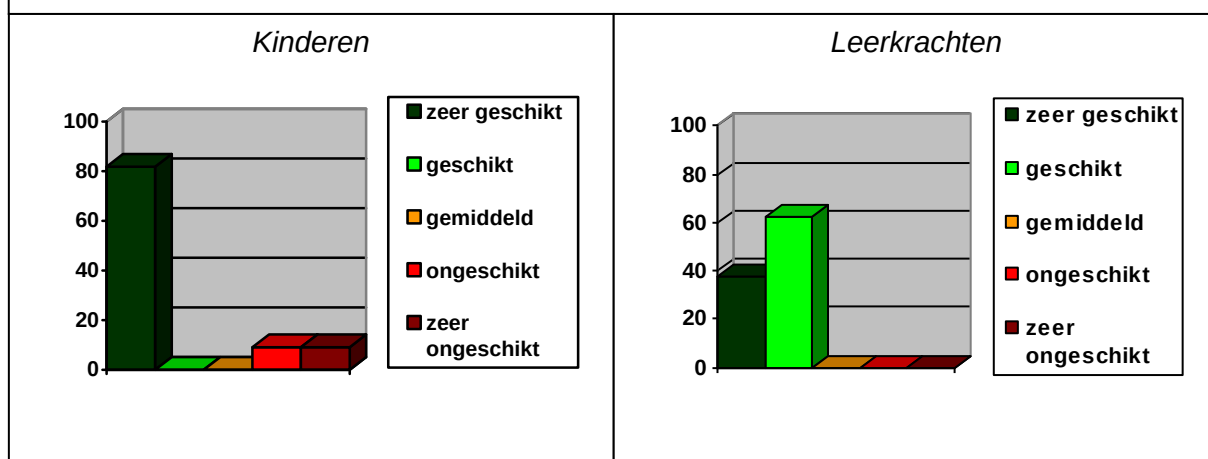
Ik heb de waardering van de kinderen en van de leerkrachten per onderdeel vergeleken. Naar aanleiding van de waardering van het lesonderdeel heb ik een conclusie getrokken of het lesmateriaal geschikt is om te gaan gebruiken. Vervolgens bekijk ik de lesmaterialen aan de hand van de criteria die ik gesteld heb bij het ontwikkelen van het lesmateriaal. Hierna geef ik per onderdeel een aanbeveling hoe het lesmateriaal het best in de praktijksituatie gebruikt kan worden.

De waarderingen van de leerkrachten en van de kinderen uit de praktijkgroep zijn ook te vinden in bijlage 13 en 14, hier staan ook de percentages bij vermeld.

1. Mini Loco

Kinderen	Leerkrachten
 Legend: ■ zeer geschikt ■ geschikt ■ gemiddeld ■ ongeschikt ■ zeer ongeschikt	 Legend: ■ zeer geschikt ■ geschikt ■ gemiddeld ■ ongeschikt ■ zeer ongeschikt
Conclusie: Dit spel is zowel door het merendeel van de kinderen als door het merendeel van de leerkrachten als geschikt ervaren. - <i>Uitdagend:</i> Het spel kan op verschillende niveaus aangeboden worden, door de kaarten op moeilijkheidsgraad aan de kinderen aan te bieden. Hierdoor is het geschikt voor een kind dat nog maar een paar letters kent, maar ook voor een kind dat al veel letters kent en al woorden begint te lezen. - <i>Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:</i> Het spel is mooi vormgegeven. De plaatjes zijn duidelijk en spreken de kinderen aan. - <i>Eenvoudig in het gebruik:</i> Het spel kan zelfstandig of in tweetallen gebruikt worden. Het spel is zelfcorrigerend. - <i>Handelend leren:</i> De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren. - <i>Bevordering van de samenwerking:</i> Zoals ik hierboven al aangaf kan het spel in tweetallen gespeeld worden. - <i>Verplichtend karakter:</i> Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden. Aanbeveling: Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens twee keer aanwezig moeten zijn. Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.	

2. Pim Pam Pet

Conclusie:

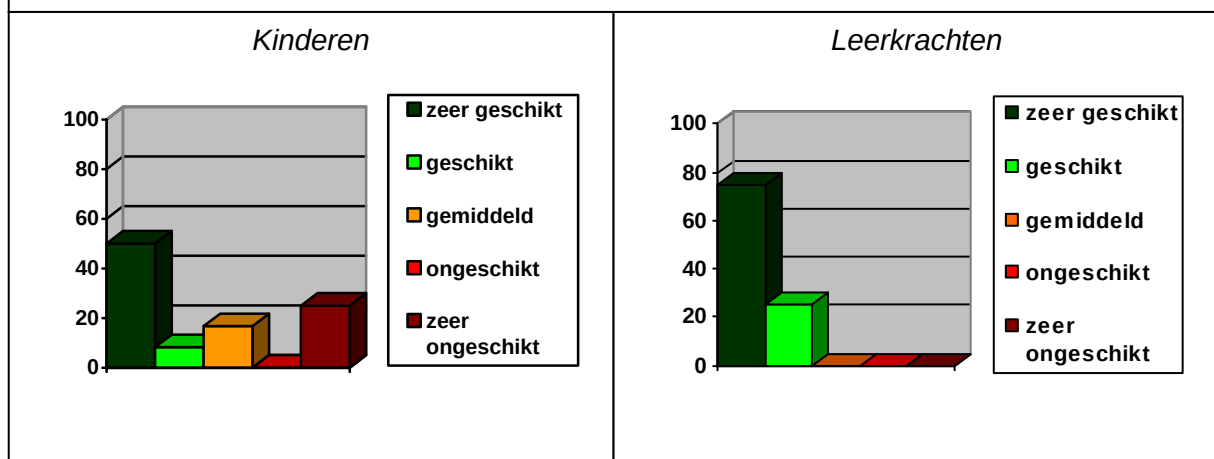
Dit spel wordt door zowel de kinderen als de leerkrachten als geschikt ervaren.

- *Uitdagend:*
Bij dit spel kunnen de letters op het spelbord verwisseld worden om zo met een aantal letters extra te kunnen oefenen.
- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*
Er zijn verschillende categorieën waarbij de woorden bedacht moeten worden. Deze categorieën sluiten aan bij de belevingswereld van de kinderen.
- *Eenvoudig in het gebruik:*
De werking van het spel spreekt voor zich. Hierdoor is het eenvoudig in het gebruik.
- *Handelend leren:*
De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.
- *Bevordering van de samenwerking:*
Het spel kan het best door een kleine groep kinderen gespeeld worden.
- *Verplichtend karakter:*
Het spel kan in de kleine kring gespeeld worden, of als activiteit op het planbord ingepland staan.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn. Het spel kan het beste in de kleine kring gespeeld worden. Wanneer het spel duidelijk is bij de kinderen, kan het eventueel ook zonder begeleiding van de leerkracht als planbordactiviteit gespeeld worden. De kinderen krijgen de beste succeservaringen met dit spel als het in een kleine groep gespeeld wordt.

3. Ganzenbord

Conclusie:

De kinderen hebben erg wisselende meningen over dit spel, de leerkrachten zijn van mening dat het spel wel geschikt is.

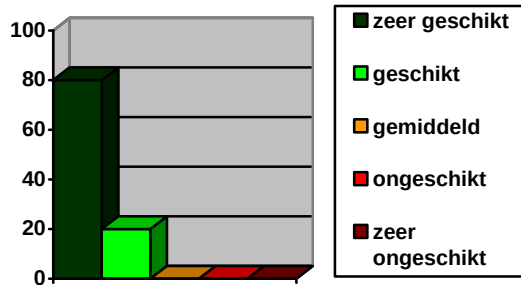
- *Uitdagend:*
De kinderen spelen het spel tegen elkaar. Ze worden uitgedaagd om van elkaar te winnen.
- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*
Het spel bevat woorden die de kinderen goed begrijpen. Daar horen plaatjes bij die er goed vormgegeven uitzien.
- *Eenvoudig in het gebruik:*
Het spel is, nadat het uitgelegd is aan de groep kinderen, zonder leerkracht te spelen.
- *Handelend leren:*
De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.
- *Bevordering van de samenwerking:*
Het spel kan het best door een kleine groep kinderen gespeeld worden.
- *Verplichtend karakter:*
Het spel kan in de kleine kring gespeeld worden, of als activiteit op het planbord ingepland staan.

Aanbeveling:

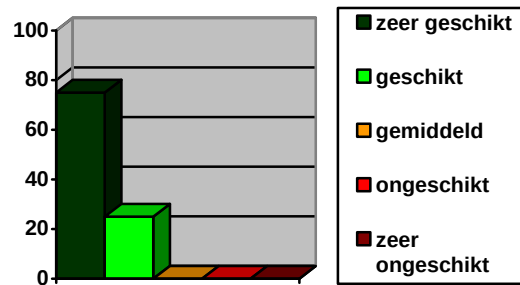
Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn. Het spel kan het beste in de kleine kring gespeeld worden. Wanneer het spel duidelijk is bij de kinderen, kan het eventueel ook zonder begeleiding van de leerkracht als planbordactiviteit gespeeld worden. De kinderen krijgen de beste succeservaringen met dit spel als het in een kleine groep gespeeld wordt.

4. Memory

Kinderen

Leerkrachten

Conclusie:

Zowel het alle kinderen als alle leerkrachten vinden dit spel geschikt om te gebruiken.

- Uitdagend:

Er zijn verschillende versies van dit spel: oplopend in hoeveelheid kaarten en oplopend in moeilijkheid van woorden en letters. Hierdoor kunnen kinderen een versie pakken die uitdaagt tot nadenken.

- Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:

De vormgeving van de memory-spelen spreekt de kinderen aan.

- Eenvoudig in het gebruik:

De kinderen kunnen het spel zelfstandig spelen. Het spel is zelfcorrigerend.

- Handelend leren:

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- Bevordering van de samenwerking:

Het spel kan goed in tweetallen gespeeld worden.

- Verplichtend karakter:

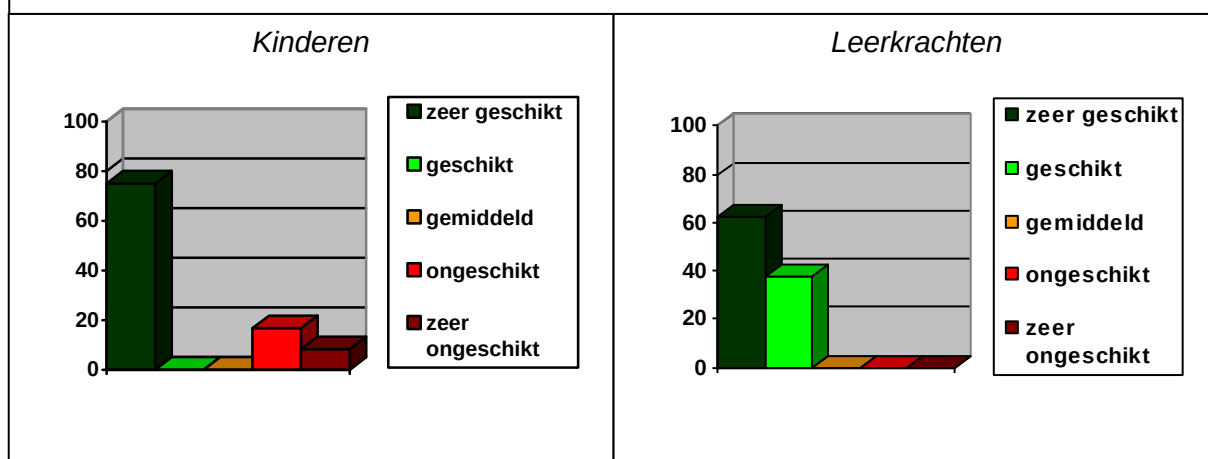
Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.

5. Kwartet

Conclusie:

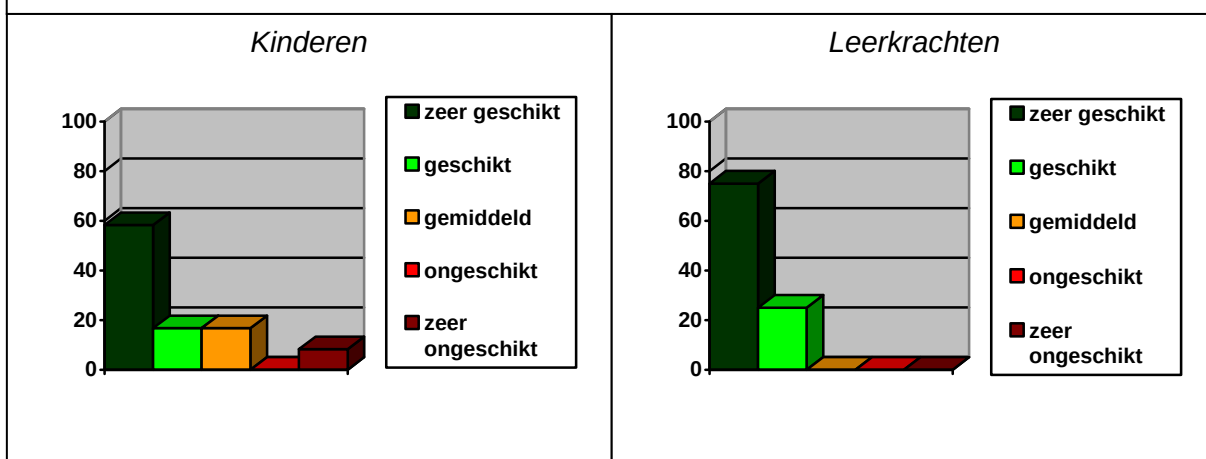
Het spel wordt door het merendeel van de kinderen als geschikt ervaren, alle leerkrachten ervaren het spel eveneens als geschikt.

- *Uitdagend:*
- Het spel bestaat uit drie varianten: een kwartet waarin gezocht wordt naar woorden met dezelfde beginklank, een spel waarin gezocht wordt naar woorden met dezelfde middenklank en een spel waarin gezocht wordt naar woorden met dezelfde eindklank. Door deze varianten blijft het spel uitdagend voor de kinderen. Daarnaast spelen de kinderen het spel tegen elkaar. Ze worden uitgedaagd om van elkaar te winnen.
- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*
Het materiaal is op een mooie manier vormgegeven zodat het aansluit bij de belevingswereld van de kinderen.
- *Eenvoudig in het gebruik:*
De kinderen kennen de spelregels van het kwartet spel. Hierdoor is het spel eenvoudig in het gebruik.
- *Handelend leren:*
De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.
- *Bevordering van de samenwerking:*
Het spel kan het beste door een kleine groep kinderen gespeeld worden.
- *Verplichtend karakter:*
Het spel kan in de kleine kring gespeeld worden, of als activiteit op het planbord ingepland staan.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn. Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling. De kinderen krijgen de beste succeservaringen met dit spel als het in een kleine groep gespeeld wordt.

6. Zoek de letter / zoek het woord

Conclusie:

Het spel wordt door het merendeel van de kinderen als geschikt ervaren, alle leerkrachten ervaren het spel eveneens als geschikt.

- Uitdagend:

Het spel bestaat uit een versie waarbij kinderen de ontbrekende letter bij een plaatje moeten zoeken en uit een versie waarbij de kinderen het hele woord bij het plaatje moeten zoeken. De kinderen kunnen de versie gebruiken die ervoor zorgt dat ze uitgedaagd worden tijdens het spelen van het spel.

- Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:

Het spel bevat woorden die de kinderen goed begrijpen. Daar horen plaatjes bij die er goed vormgegeven uitzien.

- Eenvoudig in het gebruik

Het spel is zelfcorrigerend waardoor de kinderen goed zelfstandig met dit spel kunnen spelen.

- Handelend leren:

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- Bevordering van de samenwerking:

Het spel kan goed in tweetallen gespeeld worden.

- Verplichtend karakter:

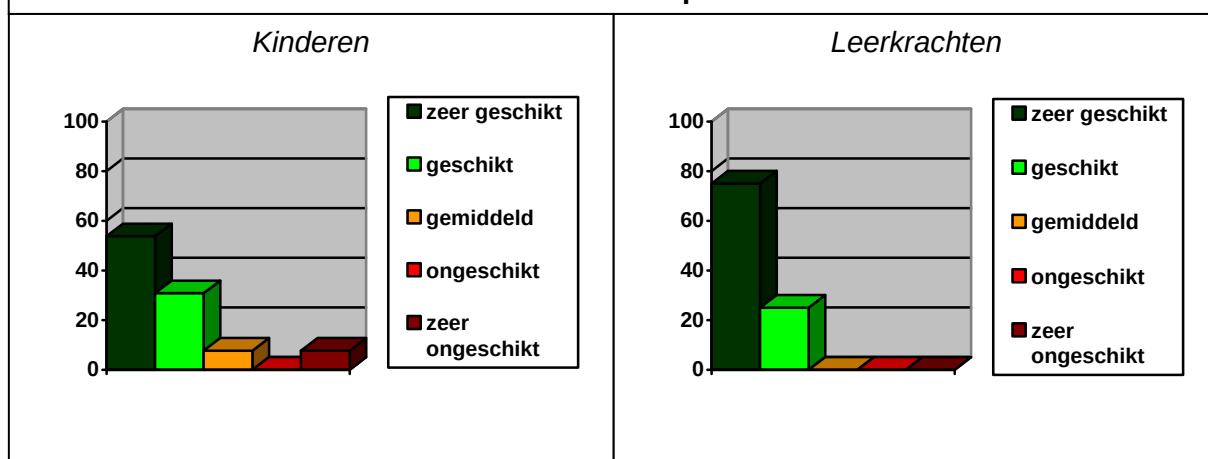
Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.

7. Woordrups

Conclusie:

Het spel wordt door het merendeel van de kinderen als geschikt ervaren, alle leerkrachten ervaren het spel eveneens als geschikt.

- Uitdagend:

Het spel bestaat uit verschillende varianten: er moet een woord bij een plaatje gezocht worden, er moeten twee plaatjes bij elkaar gezocht worden met dezelfde beginletter en één bepaalde letter staat centraal in een woordrups. Dit zorgt ervoor dat het spel de kinderen blijft uitdagen.

- Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:

Het woordgebruik bij de verschillende woordrupsen past bij de interesses van kinderen.

- Eenvoudig in het gebruik:

De werking van het spel is erg eenvoudig. Daarnaast is het spel zelfcorrigerend. De kinderen kunnen zelfstandig met het spel aan het werk.

- Handelend leren:

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- Bevordering van de samenwerking:

Het spel kan in tweetallen gespeeld worden.

- Verplichtend karakter:

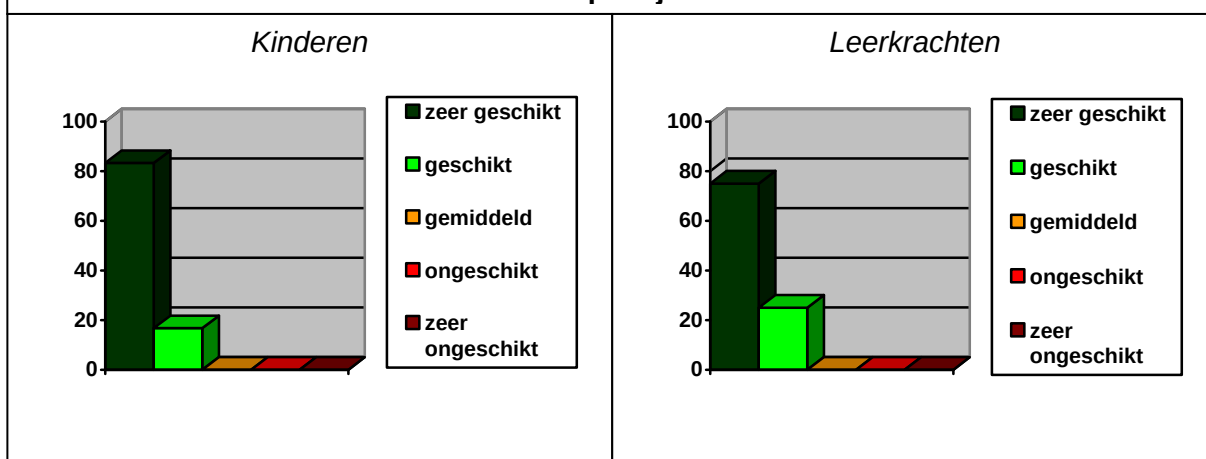
Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

De woordenrupsen die horen bij een bepaalde letter kunnen goed aangeboden worden wanneer de letter behandeld wordt. Vervolgens kan het spel, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.

8. Woord-plaatje zoeken

Conclusie:

Zowel het alle kinderen als alle leerkrachten vinden dit spel geschikt om te gebruiken.

- Uitdagend:

Het spel bestaat uit een groot aantal kaartjes. De leerkracht kan ervoor kiezen om het spel op te delen voor kinderen die wat minder ver zijn in hun leesontwikkeling en het spel in zijn geheel aan te bieden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling. Door deze differentiatie speelt het kind een spel waarbij hij of zij uitgedaagd wordt.

- Sluit aan bij de beleavingswereld van het kind:

De woorden sluiten aan bij de beleavingswereld van het kind.

- Eenvoudig in het gebruik:

Het spel is zelfcorrigerend waardoor de kinderen goed zelfstandig met dit spel kunnen spelen.

- Handelend leren:

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- Bevordering van de samenwerking:

Het spel kan goed in tweetallen gespeeld worden.

- Verplichtend karakter:

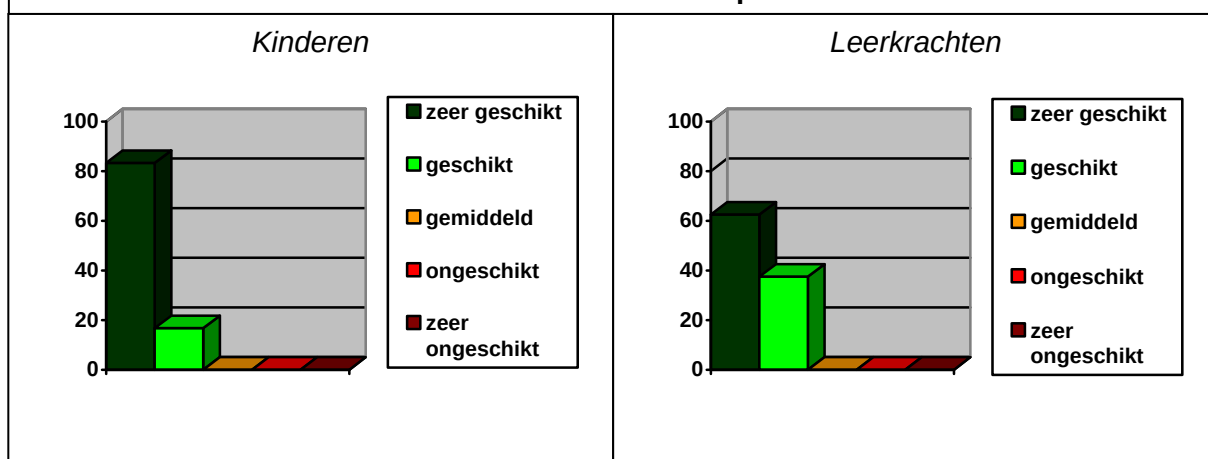
Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.

9. Dubbelwoordenspel

Conclusie:

Zowel het alle kinderen als alle leerkrachten vinden dit spel geschikt om te gebruiken.

- Uitdagend:

Het spel bestaat uit een groot aantal kaartjes. De leerkracht kan ervoor kiezen om het spel op te delen voor kinderen die wat minder ver zijn in hun leesontwikkeling en het spel in zijn geheel aan te bieden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling. Door deze differentiatie speelt het kind een spel waarbij hij of zij uitgedaagd wordt.

- Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:

Het spel is mooi vormgegeven, waardoor het de kinderen erg aanspreekt.

- Eenvoudig in het gebruik:

Het spel is zelfcorrigerend waardoor de kinderen goed zelfstandig met dit spel kunnen spelen.

- Handelend leren:

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- Bevordering van de samenwerking:

Het spel kan goed in tweetallen gebruikt worden.

- Verplichtend karakter:

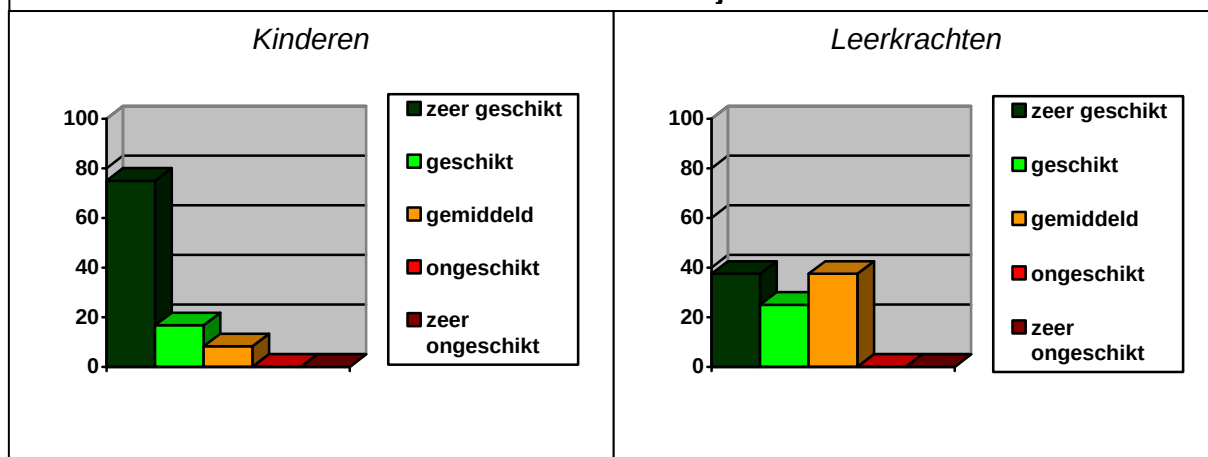
Het spel kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

Dit spel kan, na een instructie over de werking van het spel in de kleine kring, het beste ingezet worden in een leeshoek. Het kan dan bijvoorbeeld als planbordactiviteit verplicht gesteld worden voor kinderen die al wat verder zijn in hun leesontwikkeling.

10. Klikklakboekje

Conclusie:

Het merendeel van de kinderen vindt het materiaal geschikt. Van de leerkrachten vindt een groot percentage het materiaal gemiddeld, toch vindt het merendeel het materiaal geschikt.

- *Uitdagend:*

Het klikklakboekje kan op verschillende niveaus gebruikt worden, kinderen kunnen zelf woorden maken met een bepaalde letter die behandeld is, kinderen kunnen zelf ook andere woorden maken, de leerkracht kan opdracht geven om een woord te laten leggen, in een gelegd woord kan een begin-, midden- of eindletter veranderd worden. Door deze aspecten is het materiaal uitdagend voor de kinderen.

- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*

Doordat het materiaal eenvoudig te gebruiken is, worden de kinderen uitgenodigd om zelf woorden te maken. De woorden die de kinderen zelf maken, sluiten aan bij hun eigen belevingswereld.

- *Eenvoudig in het gebruik:*

Het materiaal nodigt uit tot het maken van woorden. De kinderen kunnen er direct mee aan het werk.

- *Handelend leren:*

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- *Bevordering van de samenwerking:*

De kinderen kunnen in tweetallen samenwerken met dit materiaal. Ze kunnen samen woorden leggen. Een andere mogelijkheid is dat het ene kind een woord zegt en het andere kind dat woord probeert te leggen.

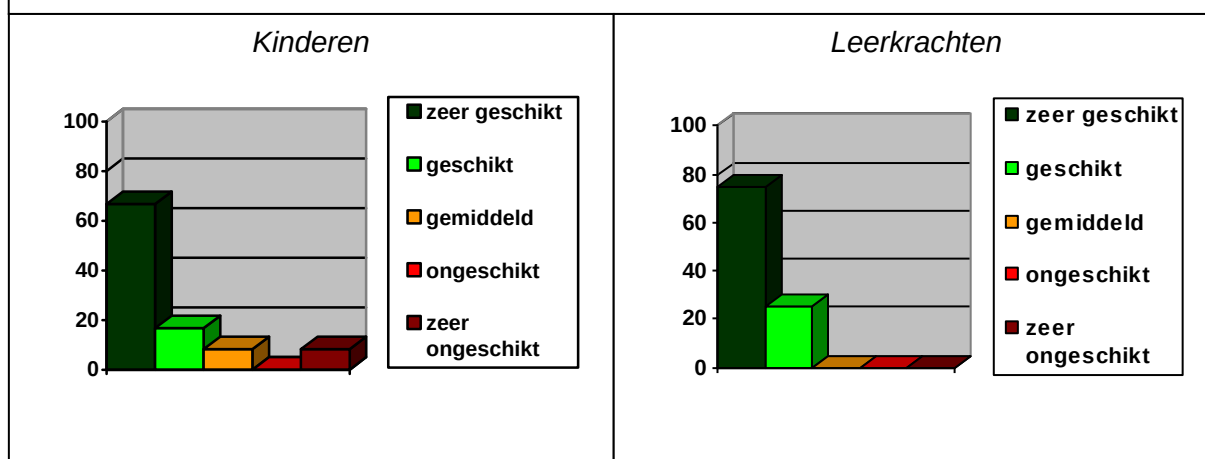
- *Verplichtend karakter:*

Het materiaal kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit materiaal zou in iedere kleutergroep minstens twee keer aanwezig moeten zijn. Dit materiaal kan goed ingezet worden na een kleine kring waarbij een letter behandeld is. Een planbordactiviteit bij dit materiaal zou kunnen zijn dat de kinderen woorden leggen met de behandelde letter.

11. Woorddoos

Conclusie:

Het merendeel van de kinderen vindt dit materiaal geschikt om te gebruiken, alle leerkrachten hebben deze mening ook.

- *Uitdagend:*

De woorddoos is geschikt om op verschillende manieren te gebruiken. De kinderen kunnen bij een plaatje het juiste woord leggen, de leerkracht kan een woord leggen zodat vervolgens het kind hier het plaatje bij zoekt. Daarnaast kan er letterbingo met de woorddoos gespeeld worden. Door deze verschillende variaties blijft het spel uitdagend voor de kinderen.

- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*

Het materiaal is mooi vormgegeven. De plaatjes sluiten aan bij de interesses van de kinderen.

- *Eenvoudig in het gebruik:*

Het materiaal nodigt door de vormgeving uit om het te gaan gebruiken. De kinderen kunnen zelfstandig met het materiaal aan het werk.

- *Handelend leren:*

De kinderen zijn bezig met hun handen, hierdoor zijn ze handelend aan het leren.

- *Bevordering van de samenwerking:*

De kinderen kunnen in tweetallen samenwerken met dit materiaal. Ze kunnen samen woorden leggen. De variatie letterbingo kan met een groep kinderen gespeeld worden.

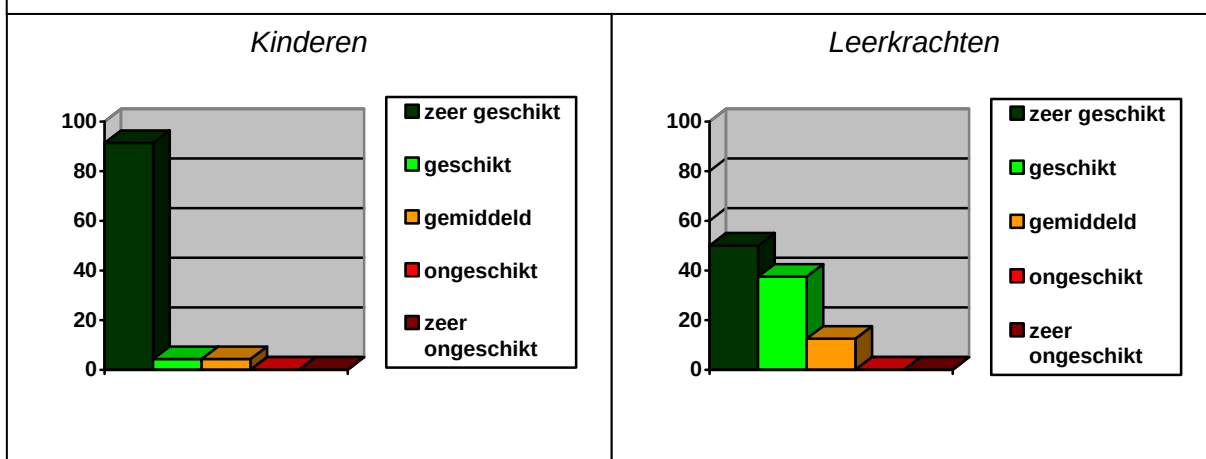
- *Verplichtend karakter:*

Het materiaal kan in de kleine kring gebruikt worden. Daarnaast kan het verplicht gesteld worden als planbordactiviteit.

Aanbeveling:

Dit materiaal zou in iedere kleutergroep minstens twee keer aanwezig moeten zijn. Het materiaal kan individueel door een kind gebruikt worden, eventueel met hulp van de leerkracht. Daarnaast kan het materiaal door tweetallen gebruikt worden, waarbij de kinderen elkaar ondersteunen bij het leggen van de woorden. De letterbingo kan in de kleine kring gespeeld worden.

12. Werkbladen

Conclusie:

Het materiaal wordt door een grote meerderheid van de kinderen ervaren als geschikt, de leerkrachten ervaren het materiaal eveneens als geschikt.

- *Uitdagend:*

Het materiaal bestaat uit verschillende varianten. Enkele voorbeelden zijn het invullen van de letter die behandeld is, verschillende letters invullen en plaatjes opplakken bij de juiste letter. Door deze verschillende varianten blijft het materiaal erg uitdagend voor de kinderen.

- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*

Het woordgebruik sluit aan bij de belevingswereld van de kinderen.

- *Eenvoudig in het gebruik:*

Op alle werkbladen wordt gewerkt met symbolen. Wanneer de symbolen duidelijk zijn bij de kinderen, kunnen ze de werkbladen eenvoudig maken.

- *Handelend leren:*

Bij het maken van werkbladen is geen sprake van handelend leren. Toch blijkt uit het praktijkonderzoek dat de werkbladen juist van de kinderen grote interesse heeft.

- *Bevordering van de samenwerking:*

De werkbladen mogen in tweetallen gemaakt worden. Hierdoor kan een betere lezer een lezer die net iets minder ver is, meetrekken in de ontwikkeling (modelgedrag). Daarnaast wordt een goede lezer gedwongen om uit te leggen wat hij of zij aan het doen is bij samenwerking. Hierbij ontwikkelen ze de mondelinge communicatie.

- *Verplichtend karakter:*

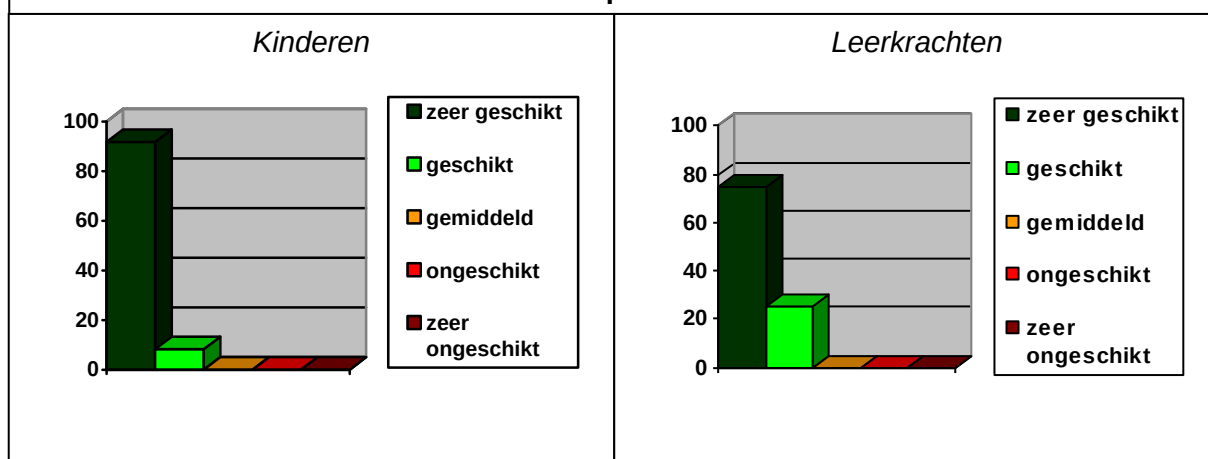
De werkbladen kunnen als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Het materiaal kan, na het behandelen van de letter in de kleine kring, ingezet worden als verplichte planbordactiviteit. Het werkblad kan individueel, maar ook in tweetallen of in groepjes gemaakt worden.

De werkbladen zijn afkomstig uit de methode 'Veilig Leren Lezen' die gebruikt wordt door groep 3. Het gaat hierbij om de ster-lijn, de werkbladen zijn bedoeld voor kinderen die problemen hebben met lezen. De kinderen die hiermee in de kleutergroepen werken, zullen deze werkbladen in groep 3 niet gaan maken, gezien het feit dat zij al kunnen lezen en hoogstwaarschijnlijk dus niet uit zullen vallen in groep 3. Voorwaarde is wel dat goed genoteerd wordt welke kinderen hebben gewerkt met dit materiaal.

13. Stempelbladen

Conclusie:

Dit materiaal wordt zowel door de kinderen als de leerkrachten beschouwd als geschikt om te gaan gebruiken.

- Uitdagend:

De stempelbladen lopen op in moeilijkheidsgraad. Er zijn stempelbladen waarbij de kinderen één letter moeten stempelen, dit loopt op naar het stempelen van woorden. Hierdoor blijft het stempelen uitdagend voor de kinderen.

- Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:

De woorden die de kinderen moeten stempelen op de werkbladen sluiten aan bij de belevingswereld van de kinderen. Daarnaast spreekt de lay-out de kinderen eveneens aan.

- Eenvoudig in het gebruik:

Op alle stempelbladen wordt gewerkt met symbolen. Wanneer de symbolen duidelijk zijn bij de kinderen, kunnen ze de stempelbladen eenvoudig maken.

- Handelend leren:

De kinderen zijn met stempels aan het werk. Ze zijn bezig met hun handen. Dit zorgt ervoor dat ze actief aan het werk zijn.

- Bevordering van de samenwerking:

De stempelbladen kunnen in tweetallen gemaakt worden, bijvoorbeeld door twee kinderen tegelijk hetzelfde soort stempelblad te laten stempelen.

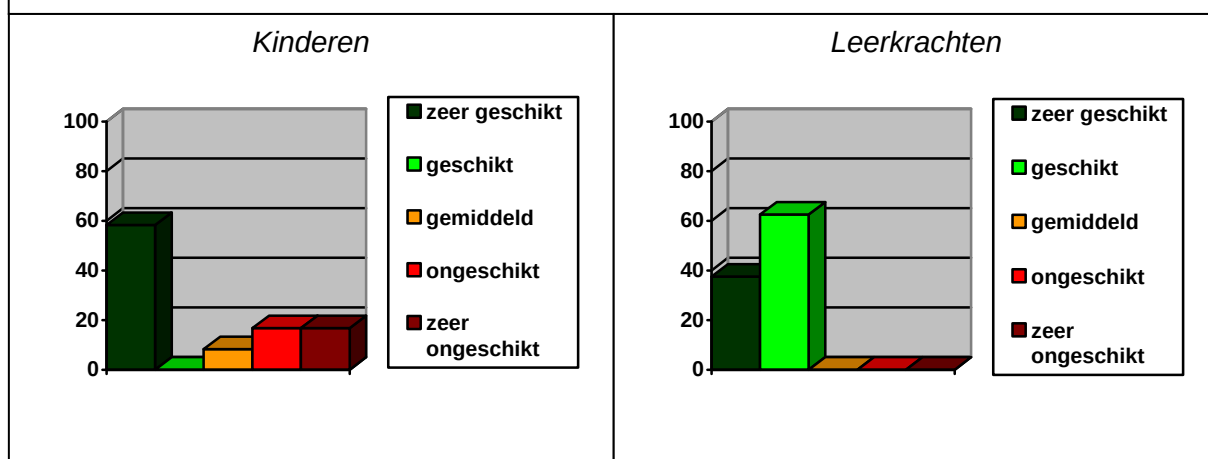
- Verplichtend karakter:

De stempelbladen kunnen als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit materiaal kan aangeboden worden als planbordactiviteit. De stempelbladen kunnen door twee kinderen gelijktijdig gemaakt worden. Hiervoor is per kleutergroep één stempelset met stempels behorend bij 'Veilig Leren Lezen – 1e maandversie' nodig. Daarnaast zijn er in iedere kleutergroep letterstempels en een stempelkussen nodig.

14. Letterdobbelstenen

Conclusie:

Een aantal kinderen vindt het materiaal niet geschikt, toch vindt het merendeel van de kinderen dit wel, de leerkrachten vinden dit materiaal ook geschikt om te gebruiken.

- *Uitdagend:*

Er bestaan vier varianten bij de letterdobbelstenen: een dobbelsteen met korte en lange klanken, één met tweetekenklanken, één met medeklinkers als beginklank en één met medeklinkers als eindklank. Door de variatie blijft het materiaal uitdagend.

- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*

Wanneer er gegooid is, dient het kind een woord te noemen met deze letter. Deze woorden zullen aansluiten bij de belevingswereld. De leerkracht kan het spel moeilijker maken door een woord in een bepaalde categorie te laten noemen. Deze categorieën kunnen aansluiten bij thema's die spelen in de klas. Dit sluit eveneens aan bij de belevingswereld.

- *Eenvoudig in het gebruik:*

De werkwijze van het spel spreekt voor zich.

- *Handelend leren:*

Kinderen zijn actief bezig, ze nemen deel aan een spel waarbij ze moeten gooien met een dobbelsteen.

- *Bevordering van de samenwerking:*

Het spel kan door een kleine groep kinderen of in tweetallen gespeeld worden.

- *Verplichtend karakter:*

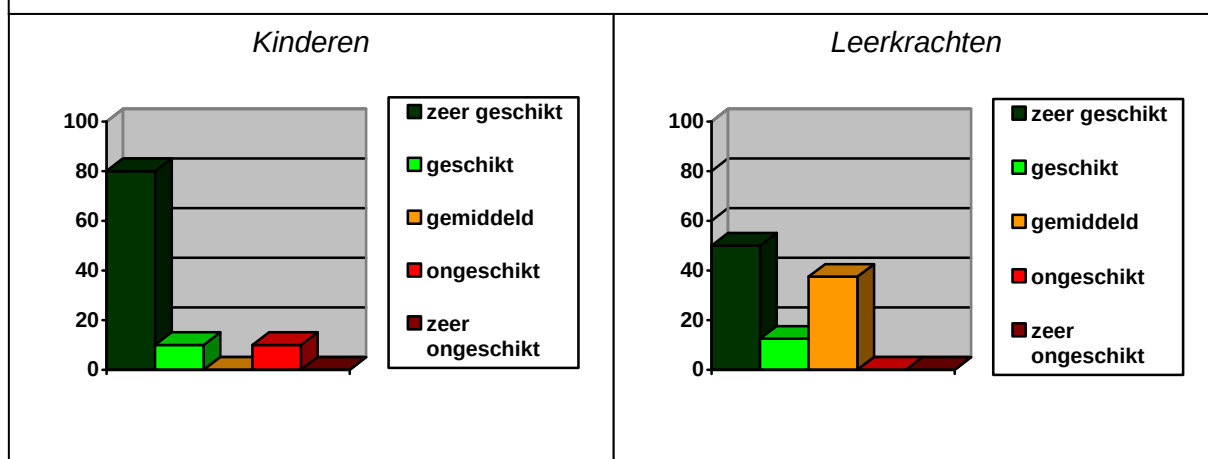
Het spel kan in de kleine kring gespeeld worden en als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

Dit spel zou in iedere kleutergroep minstens één keer aanwezig moeten zijn.

De kinderen krijgen de beste succeservaringen met dit spel als het in een kleine groep gespeeld wordt. Hierna kan het spel ook in tweetallen gespeeld worden.

15. Leesboeken

Conclusie:

Het merendeel van de kinderen vindt de leesboeken zeer geschikt. Dit geldt ook voor het merendeel van de leerkrachten.

- *Uitdagend:*

Er is een aanbod van boeken die oplopen in moeilijkheidsgraad. Hierdoor kunnen kinderen kiezen voor een boek dat uitdaagt tot nadenken.

- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*

De onderwerpen van de boeken zijn zeer gevarieerd. Hierdoor kunnen de kinderen zelf een boek uitkiezen die aansluit bij hun eigen belevingswereld.

- *Eenvoudig in het gebruik:*

Het lezen van boeken spreekt voor zich. Kinderen kunnen hier zelf mee bezig gaan.

- *Handelend leren:*

De kinderen zijn in dit geval niet zozeer handelend bezig. Toch blijkt uit het praktijkonderzoek dat het wel erg geliefd is bij de kinderen. Daarnaast kan de leerkracht er wel een handelende activiteit van maken, door bijvoorbeeld het boek na te laten spelen of na te laten tekenen.

- *Bevordering van de samenwerking:*

Het boek kan door twee kinderen samen gelezen worden, dit wordt ook wel duo-lezen genoemd. Daarnaast kan het boek voorgelezen worden aan een groep kinderen, hierdoor worden de overige kinderen ook enthousiast gemaakt om te gaan lezen.

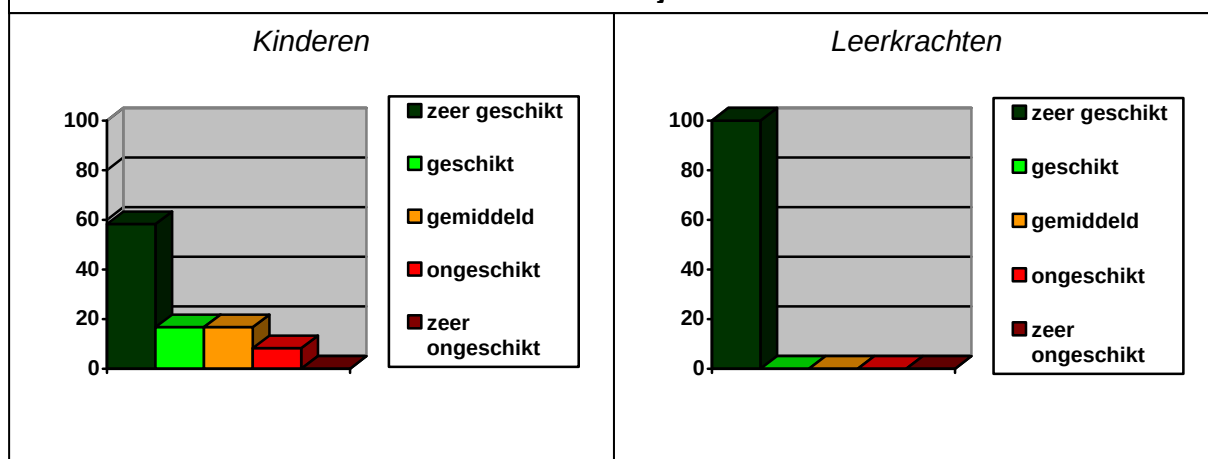
- *Verplichtend karakter:*

Het lezen van een boek kan als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

In elke kleutergroep moeten boeken aanwezig zijn, oplopend in moeilijkheidsgraad en met verschillende onderwerpen, aanwezig zijn. Hiervoor kunnen de oude kartonnen boekjes uit de groepen 3 gebruikt worden. Daarnaast is het aan te raden om een aantal nieuwe boeken aan te schaffen. Te denken valt aan de boeken die passen bij de ster-lijn van 'Veilig Leren Lezen'.

16. Versje

Conclusie:

De kinderen vinden het versje gemiddeld gezien geschikt, de leerkrachten vinden de versjes zeer geschikt om te gebruiken.

- *Uitdagend:*
De versjes zetten de kinderen aan tot denken. Hierdoor worden de kinderen uitgedaagd.
- *Sluit aan bij de belevingswereld van het kind:*
De versjes sluiten aan bij het thema van de letter die aangeboden wordt. Hierdoor past dit binnen de interesses van het kind.
- *Eenvoudig in het gebruik:*
Het versje kan op verschillende manieren gebruikt worden, bijvoorbeeld door de kinderen te laten klappen als ze een bepaalde letter horen of door de kinderen de aangeboden letter in een versje te laten kleuren. Doordat de leerkracht er verschillende kanten mee op kan, is het eenvoudig in het gebruik.
- *Handelend leren:*
De kinderen zijn handelend bezig. Ze mogen bijvoorbeeld klappen bij een bepaalde letter, of deze inkleuren.
- *Bevordering van de samenwerking:*
Het onderdeel kan in de kleine kring aangeboden worden. Hierdoor werken de kinderen in een kleine groep samen. Daarnaast kunnen andere activiteiten rondom het versje in tweetallen gedaan worden.
- *Verplichtend karakter:*
Het versje kan in de kleine kring behandeld worden en als planbordactiviteit verplicht gesteld worden.

Aanbeveling:

In de lesmap is bij elke letter het bijbehorende versje bijgesloten. De leerkrachten van de groepen 2 krijgen per jaargroep een lesmap in de klas. Voor de groepen 1 komt er één lesmap beschikbaar. De leerkrachten kunnen zelf de versjes vergroten om aan te bieden in de kleine kring of kopiëren zodat de kinderen hier zelfstandig mee aan het werk kunnen.

Na het deelantwoord in hoofdstuk 2 kan ik nu een vervolgantwoord geven op de onderzoeksvraag *“Hoe kijken de leerkrachten van de groepen 1 en 2 tegen een door mij ontwikkelde nieuwe werkwijze aan voor deze kinderen?”*. Dit naar aanleiding van het uitproberen van de spelletjes. De leerkrachten hebben per materiaal aangegeven of ze het materiaal geschikt vonden. Bij alle zestien onderdelen gaven de leerkrachten gemiddeld genomen aan dat het materiaal geschikt is om te gaan gebruiken voor kinderen in de groepen 1 en 2 die al kunnen lezen. Dit houdt dus in dat de leerkrachten positief tegen het door mij ontwikkelde lesmateriaal aankijken.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 4

De onderzoeksvraag *“Wat vinden de kinderen die al kunnen lezen van het nieuwe aangeboden materiaal?”* is nu eveneens te beantwoorden. De kinderen hebben per lesmateriaal aangegeven of ze het materiaal geschikt vonden. Bij alle zestien onderdelen gaven de kinderen gemiddeld genomen aan dat het materiaal geschikt is om te gaan gebruiken. Dit houdt dus in dat de kinderen positief tegen het door mij ontwikkelde lesmateriaal aankijken.

Daarnaast heb ik, aan het einde van de acht weken met de kinderen in een leesgroep te hebben gewerkt, alle kinderen individueel geïnterviewd. Hierin heb ik de kinderen gevraagd wat ze van de leesgroep vonden. Alle kinderen antwoordden dat ze het leuk vonden om op dinsdagmiddag naar de leesgroep te gaan. Daarnaast antwoordden alle kinderen positief op de vraag of ze de lesmaterialen ook in de klas wilden gebruiken. Dit is naar mijn mening eveneens een positief antwoord op de centraal gestelde onderzoeksvraag. De uitgewerkte interviews met de kinderen zijn te vinden in bijlage 16.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 5

4.3 Toetsing

Aan het einde van de acht weken waarin ik het lesmateriaal uitgeprobeerd heb met de kinderen in een praktijkgroep, heb ik de kinderen één voor één opnieuw de lettertoets afgenomen, om te bekijken wat het effect is van acht weken intensiever bezig te zijn met letters. Daarnaast heb ik de ‘DMT’ (Drie-Minuten-Toets) afgenomen, om te bekijken op welke manier de kinderen lezen (spellend, vloeiend). Bij kinderen die op deze toets (midden groep 3) de hoogste score, een A-score halen, heb ik vervolgens ook de ‘AVI’ toets afgenomen.

‘DMT’

De ‘DMT’, (Drie-Minuten-Toets) is een onderdeel van het Leerling- en onderwijsvolgsysteem Technisch lezen. Met de ‘DMT’ kan worden vastgesteld hoe goed een kind losse woorden van uiteenlopende moeilijkheidsgraad kan verklanken. De toets brengt de technische leesvaardigheid in beeld. Het is een leessnelheidstoets, een kind moet in één minuut tijd zoveel mogelijk woorden van een kaart oplezen. In totaal bevat de ‘DMT’ drie leeskaarten die ieder gedurende één minuut worden gelezen. Van elke leeskaart bestaan drie parallelversies. Deze versies bevatten dezelfde woorden, deze woorden staan echter in een andere volgorde. Dit voorkomt dat een kind de eerste woorden van een kaart onthoudt en hierdoor deze woorden sneller kan lezen. (Jongen & Krom, 2009).

Voor kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen, is alleen de afname van kaart 1 van belang. Op deze kaart staan korte woorden. ‘DMT’, leeskaart 1 is te vinden in bijlage 2.

‘AVI’

De ‘AVI-toetskaarten’ zijn eveneens onderdeel van het Leerling- en onderwijsvolgsysteem ‘Technisch lezen’. De ‘AVI-toetskaarten’ vormen een instrument waarmee de algemene ontwikkeling van de technische leesvaardigheid in kaart gebracht wordt. Het bepaalt hoe goed een kind teksten van oplopende moeilijkheidsgraad hardop kan verklanken. De snelheid en de nauwkeurigheid waarmee een kind dat doet, bepalen de toetsscore (Jongen & Krom, 2009).

Voor kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen, is het van belang om de ‘AVI’ af te nemen. ‘AVI-toetskaart’ M3 is te vinden in bijlage 3.

Op basisschool Drie-eenheid wordt er gewerkt met de vernieuwde versie van de AVI-toetskaarten. Hier wordt gesproken van AVI M3 (medio groep 3) in plaats van AVI 1.

Deze toetsen zijn aan het einde van groep 2 van belang om af te nemen bij kinderen die al kunnen lezen. De volgende criteria worden namelijk aangehouden voor de zongroep van ‘Veilig Leren Lezen’: Wanneer er op deze kaart 20 woorden worden gelezen en een kind leest op AVI-1, komt het in aanmerking voor de zongroep van ‘Veilig Leren Lezen’ (Koekebacker, 2010).

In de tabel hieronder heb ik het volgende aangegeven:

- Het aantal goed gelezen grafemen in januari 2010
- Het aantal goed gelezen grafemen in april 2010
- De ‘DMT’-score
- Eventueel de ‘AVI’-score

Naam kind	Aantal grafemen goed	Aantal grafemen goed	‘DMT’ kaart 1A	‘AVI’ Instructieniveau
	januari 2010	maart 2010	maart 2010	maart 2010
1. F. P.	24	27	9 (E)	-
2. F.V.	30	31	45 (A)	M5
3. J. S.	28	28	14 (D)	-
4. K. L.	25	29	5 (E)	-
5. L. N.	22	27	4 (E)	-
6. L. W.	23	27	8 (E)	-
7. N. H.	24	25	7 (E)	-
8. N. S.	30	26	7 (E)	-
9. N. W.	26	30	10 (E)	-
10. S. O.	33	34	62 (A)	M5
11. S. P.	24	27	8 (E)	-
12. S. V.	25	28	11 (E)	-

figuur 5

4.4 Analyse resultaten:

Er vallen een aantal zaken op bij het analyseren van de resultaten:

1. De volgende resultaten met betrekking tot het kennen van een aantal grafemen kwamen naar voren:
 - 83,4% van de kinderen die deelnamen aan de groep kinderen waarmee het lesmateriaal uitgeprobeerd werd, kent na acht weken intensiever bezig te zijn geweest met letters meer letters dan daarvoor.
 Ik verwacht dat deze kinderen meer letters kennen, doordat ze hier gedurende acht weken meer aandacht aan hebben besteed. Hierdoor zijn ze bewuster met letters bezig gegaan en hebben ze deze kennis beter tot zich genomen.

- 8,3% van de kinderen die deelnamen aan de groep kinderen waarmee het lesmateriaal uitgeprobeerd werd, kent na acht weken intensiever bezig te zijn geweest met letters evenveel letters dan daarvoor.
J. S. kende voorafgaand aan de acht weken in de leesgroep al 28 letters. Ik vermoed dat deze kennis, doordat het al behoorlijk veel letters zijn die dit kind kent hierdoor gelijk gebleven is.
 - 8,3% van de kinderen die deelnamen aan de groep kinderen waarmee het lesmateriaal uitgeprobeerd werd, kent na acht weken intensiever bezig te zijn geweest met letters minder letters dan daarvoor.
N. S. kende voor het begin van de leesgroep al 30 letters. Dit waren er bij de afname acht weken later vier minder. Ik vermoed dat dit kind zich niet goed heeft kunnen concentreren waardoor hij minder heeft laten zien tijdens de toets.
2. Bij de afname van de lettertoets bleek dat de kinderen voornamelijk moeite hadden met de tweetekenklanken.
 3. Bij de afname van de 'DMT' bleek dat veel kinderen laag scoorden. Hiervoor zijn een aantal verklaren:
 - Spellend lezen van de woorden.
 - Moeite hebben om de afzonderlijke letters tot een woord te voegen.
 - Moeite hebben met de leesrichting.
 - Tweetekenklanken die in een aantal woorden voorkomen.
 4. Een tweetal kinderen heeft op de 'DMT', kaart 1A op M3 een A-score gehaald. Deze kinderen zijn doorgetoetst door de 'AVI' af te nemen. Hierbij scoorden ze beiden op M5 instructieniveau. Dit is uitzonderlijk hoog. Extra opvallend is dat het hierbij gaat om doublurekinderen. F. V. zit voor de tweede keer in groep 1, omdat ze grote moeite heeft om zich verbaal duidelijk te maken. S. O. zit voor de tweede keer in groep 2 om sociaal-emotionele redenen.

4.5 Wat houdt deze nieuwe werkwijze in voor de doorgaande lijn naar groep 3?

Ik wil in deze paragraaf een antwoord geven op de hierboven gestelde onderzoeksvraag. Om antwoord te krijgen op deze vraag, heb ik alle leerkrachten van de groepen 3 een vragenlijst gegeven.

Ik heb gekozen voor een vragenlijst omdat ik specifieke informatie van de leerkrachten van de groepen 3 wil hebben. Het is naar mijn idee niet nodig om hiervoor een interview bij de leerkrachten af te nemen. Ik heb gekozen voor veelal open vragen, zodat ik helder krijg wat de huidige werkwijze in de groepen 3 is. Daarnaast heb ik ervoor gekozen om bij de gesloten vragen die gesteld worden, de leerkrachten in staat te stellen om hun antwoord verder uit te leggen. Bij het opstellen van de vragenlijst heb ik de theorie van Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsmas (2007) gebruikt.

De vragenlijsten zijn door drie personen ingevuld, één fulltimer en twee parttimers. Zij werken in twee van de drie groepen 3. Van de derde groep 3 ben ik de leerkracht. Ik heb de vragenlijst zelf niet ingevuld, aangezien ik geen objectieve factor ben.

Hieronder staan uitkomsten van de vragenlijsten. De volledige vragenlijsten zijn terug te vinden in bijlage 15. In het vak onder elke vraag heb ik de uitkomsten gereflecteerd en geanalyseerd.

1. Heb je ervaring met kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen?

Ja: 100%

Nee: 0%

Alle leerkrachten van de groepen 3 geven aan dat ze ervaring hebben met kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen. Dat betekent dat in ieder geval dit schooljaar in de groepen 3 kinderen zitten die al vanaf het begin van het schooljaar kunnen lezen.

2. *Hoe wist je de beginsituatie van deze kinderen?*

- Groepsoverdracht
- Ouders
- Summiere informatie waardoor de beginsituatie nog niet helder is

Vooraf het punt waarbij aangegeven wordt dat de beginsituatie nog niet helder is, door summiere informatie vind ik een belangrijk punt. Om de beginsituatie van een lezend kind in te schatten aan het begin van groep 3 is de vermelding: 'hij/zij kan lezen' niet voldoende. Hier moet meer informatie bij.

3. *Welke informatie zou je willen hebben over de beginsituatie van kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen?*

- Letterkennis
- 'DMT'
- 'AVI'
- Waarnemingen leerkracht groep 2
- Aangeboden stof

Belangrijk om te weten is hoeveel en welke letters het kind kent, wat de 'DMT'-score is en of het kind eventueel al in de 'AVI' leest. Daarnaast zijn de waarnemingen van de leerkracht van groep 2 ook van belang. Deze waarnemingen kunnen gaan over de zelfstandigheid van het kind, de leesbeleving van het kind en de motivatie van het kind. Met deze informatie kan een leerkracht van groep 3 aan het begin van het schooljaar een inschatting maken of dit lezende kind direct in de zongroep kan starten. Het is daarnaast prettig voor de leerkracht van groep 3 om te weten welke stof al aangeboden is, zodat er geen dubbel werk door een kind wordt gedaan.

4. *Wat kun je kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen aanbieden?*

- 'Veilig leren lezen', raket- en/ of zon-materialen
- Leesboekjes op niveau

De leerkrachten van de groepen 3 geven aan dat ze materiaal hebben om aan te bieden aan kinderen die aan het begin van groep 3 al kunnen lezen. De materialen die genoemd worden zijn grotendeels materialen die horen bij de methode 'Veilig Leren Lezen'. Deze methode wordt door alle kinderen gevolgd. Dit is prettig voor de leerkracht, aangezien de werkwijze op deze manier voor alle kinderen op dezelfde manier gaat. Daarnaast worden leesboekjes genoemd als materiaal voor lezende kinderen aan het begin van het schooljaar. In elke groep 3 staat een boekenkast met boeken van alle 'AVI'-niveaus. Hierdoor kan voor elk kind het juiste leesniveau aangeboden worden.

5. *Is dit voldoende uitdagend voor deze kinderen?*

Ja: 66,6%

Nee: 33,4%

Toelichting: er is behoefte aan meer variatie in aanbod voor deze groep kinderen.

Het grootste gedeelte van de leerkrachten geeft aan dat het hierboven genoemde materiaal uitdagend genoeg is voor deze groep kinderen. Één van de leerkrachten geeft aan dat er behoefte is aan meer variatie in het aanbod. Het is zaak om te blijven zoeken naar lesmateriaal om gedurende het hele schooljaar, het leesonderwijs uitdagend te houden voor de betere lezers.

6. *Hoe pak je dit organisatorisch aan?*

- Gezamenlijke instructie, pluskinderen werken vervolgens zelfstandig bezig met de verwerking
- Tijdens de inloop of de verlengde instructie

Alle leerkrachten dragen organisatorische oplossingen aan om deze groep kinderen te onderwijzen. De methode 'Veilig Leren Lezen' geeft hier ook goede aanwijzingen voor. Per dag staat in de handleiding beschreven wat de verschillende niveaugroepen kunnen doen en wanneer dit plaats kan vinden.

Daarnaast heeft de methode 'Veilig Leren Lezen' extra planningsformulieren gemaakt waarop de leerkracht zelf kan aangeven hoe hij/zij de les voor de verschillende niveaugroepen in wil delen.

7. *Beschik je over voldoende kennis om kinderen die aan het begin van groep 3 al kunnen lezen te begeleiden?*

Ja: 66,6%

Nee: 33,4%

Alle ondervraagde leerkrachten zijn van mening dat ze redelijk wat kennis hebben, toch willen ze allemaal nog meer kennis opdoen. Het lijkt mij een goed idee om te bekijken of er een cursus bestaat die ervoor zorgt dat de kennis van de leerkrachten van groep 3 vergroot wordt op het gebied van lezende kinderen bij binnenkomst van groep 3.

8. *Hoe sta jij er tegenover dat het leesproces in de kleutergroepen meer gestimuleerd wordt?*

- Meer uitdaging voor de kinderen in groep 2
- Goed dat kinderen bij binnenkomst in groep 3 al letters kennen en waarbij het leesproces al op gang is
- Goede afstemming is vereist
- Goed dat kinderen al geïnteresseerd zijn

Alle leerkrachten zijn positief over het feit dat het leesproces in de kleutergroepen meer gestimuleerd gaat worden. Een belangrijke opmerking hierbij is dat er wel een goede afstemming vereist is, zodat de leerkrachten van de groepen 3 weten wat er in de kleutergroepen gedaan is met betrekking tot letters en lezen. Dit om herhaling te voorkomen voor kinderen die dat niet nodig hebben.

9. *Hoe vind je het dat er (ster)materiaal uit de methode 'Veilig Leren Lezen' gebruikt wordt voor kinderen die in de kleutergroepen al 24 van de 34 letters kennen?*

- Mooie uitdaging voor deze kinderen.
- Op zich prima!
- Goed, er moeten echter wel eisen gesteld worden welke kinderen ermee mogen werken.
- Het moet goed genoteerd worden.

De ondervraagde leerkrachten geven aan dat het ster-materiaal een goede uitdaging is voor lezende kleuters. Er moeten echter wel eisen aan gesteld worden welke kinderen het materiaal mogen gebruiken. Dit moet alleen gelden voor lezende kleuters. De overige kinderen krijgen dit ster-materiaal namelijk in groep 3 aangeboden.

Van belang is dat de leerkrachten van de groepen 1 en 2 goed noteren bij welke letter een kind gewerkt heeft met ster-materiaal. Hiervoor moet een formulier ontworpen worden zodat het eenvoudig wordt om dit in te vullen.

10. Aanvullende opmerkingen:

Het is erg belangrijk dat je goed weet wat de leerlingen wel en niet kunnen vanuit groep 2 zodat je in groep 3 niet eerst een maand verspilt aan het uitzoeken van op welk niveau de leerlingen al zijn.

De afgelopen jaren hebben de leerkrachten van de groepen 3 gedurende blok één van 'Veilig Leren Lezen' uitgezocht wat het niveau was van de kinderen aan het begin van groep 3. Hierdoor gaan vier weken kostbare tijd verloren. Wanneer eind groep 2 goed aangegeven wordt wat een kind kan op het gebied van leesonderwijs, dan kan de leerkracht van groep 3 aan het begin van het schooljaar direct de kinderen verdelen in de vier niveaugroepen: ster, maan, raket en zon.

De onderzoeksvraag: *“Wat houdt deze nieuwe werkwijze in voor de doorgaande lijn naar groep 3?”* kan als volgt beantwoord worden:

1. De leerkrachten van de groepen 3 kunnen zich vinden in de nieuwe werkwijze.
2. De leerkrachten van de groepen 3 hebben behoefte aan een duidelijke overdracht van groep 2 naar groep 3. Ze willen hierbij het volgende weten:
 - Letterkennis: hoeveel en welke letters kent het kind
 - 'DMT'-score
 - Evt. 'AVI'-score (alleen bij hoge 'DMT')
 - Waarnemingen leerkracht groep 2 (zelfstandigheid, leesbeleving en motivatie)
 - Reeds aangeboden stof
3. De leerkrachten van de groepen 3 willen graag bijgeschoold worden om kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen beter te bedienen.
4. De leerkrachten van de groepen 3 gaan akkoord met het gebruik van de ster-materialen van de methode 'Veilig Leren Lezen' mits
 - Het materiaal alleen gebruikt wordt voor lezende kleuters.
 - Er door de leerkrachten van de kleutergroepen goed genoteerd wordt welk kind met het ster-materiaal heeft gewerkt en bij welke letters dit het geval was.

onderzoeksvragen – praktijkonderzoek: vraag 6

Hoofdstuk 5: conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies en aanbevelingen

Na het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek kan ik conclusies en aanbevelingen doen richting de directie, de intern begeleider en de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 op basisschool Drie-eenheid. De conclusies heb ik hieronder opgesomd, de aanbevelingen zijn aangevinkt en staan onder de conclusies. Bij elk punt heb ik een uitspraak gebruikt die verwerkt is in het meesterstuk of in de bijlagen.

1. *‘Wel goed afstemmen / doorspreken met elkaar’* (bijlage 15). De afstemming tussen de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 moet goed lopen. Om deze reden lijkt het mij goed dat er een aanspreekpunt komt die de taalactiviteiten in de onderbouw afstemt. Dit aanspreekpunt is ook verantwoordelijk voor het uitvoeren van de aanbevelingen.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 is er een aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw. Dit aanspreekpunt zorgt ervoor dat de afstemming tussen de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 op leesgebied goed verloopt. Daarnaast draagt het aanspreekpunt zorg voor de uitvoering van de aanbevelingen die gedaan zijn naar aanleiding van dit onderzoek.
2. *‘Leren lezen is geen natuurlijk proces’* (paragraaf 3.3). Dit betekent dat kinderen door de leerkracht en door de leeromgeving uitgedaagd moeten worden om tot lezen te komen. Dit geldt ook voor groep 1 en 2. Het is van belang dat er in de kleutergroepen al volop aandacht besteed wordt aan letters en leren lezen. Het is goed om hiervoor de tussendoelen beginnende geletterdheid van het Expertisecentrum Nederlands aan te houden.
 - ✓ In het schooljaar 2011 – 2012 zal het aanspreekpunt taalactiviteiten in de onderbouw, tijdens een aantal onderbouwvergadering, met de leerkracht van de groepen 1 en 2 gaan kijken naar de tussendoelen beginnende geletterdheid. Ze zullen gezamenlijk een map ontwerpen met activiteiten die aansluiten bij de tussendoelen beginnende geletterdheid. Deze activiteiten moeten aansluiten bij de criteria die eerder in dit onderzoek vastgesteld zijn waar materiaal/activiteiten in kleutergroepen aan moet voldoen. Hierbij is het goed om voort te borduren op de lesideeën die er nu per letter ontwikkeld zijn voor de groep kleuters die al kunnen lezen.
3. *‘Letterkennis en de letters vlot kunnen benoemen is één van de belangrijkste voorspellers voor het toekomstig leren lezen’*(paragraaf 3.8). Een kind dat bij binnenkomst in groep 3 al behoorlijk wat letters kent, zal over het algemeen genomen, makkelijker leren lezen. Om hiervoor te zorgen is het goed dat in groep 1 en 2 al voldoende aandacht besteed wordt aan letters. Dit moet op een manier gebeuren die past bij de kleuter.
 - ✓ In het schooljaar 2010 – 2011 worden in groep 2 alle letters aangeboden.
 - ✓ In het schooljaar 2011 – 2012 wordt bekeken welke letters in groep 1 aan bod zullen komen.
4. *‘Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben over het algemeen een groot aanpassingsvermogen’* (paragraaf 3.5). Om te voorkomen dat deze kinderen gaan onderpresteren is het belangrijk dat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen ook in de kleutergroepen al voldoende uitdaging krijgen.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 wordt het materiaal, dat ontwikkeld is naar aanleiding van dit onderzoek, ingezet in de groepen. Alle groepen 2 zullen dit materiaal in de klas krijgen. Daarnaast maak ik één set voor de groepen 1, dit omdat het in groep 1 minder vaak voorkomt dat een kind al kan lezen. Het aanspreekpunt taalactiviteiten in de onderbouw zal dit, tijdens een aantal onderbouwvergadering evalueren met de leerkrachten. Ze letten hierbij op het gebruiksgemak van het materiaal, of er voldoende materiaal is en of het niveau van het materiaal goed is.

5. *‘Het zou kunnen dat deze groep kinderen dat zal doen in plaats van fonemisch bewustzijn. Op zich zou dat ook prima kunnen, zij hoeven de dingen uit de map toch niet te doen’* (bijlage 4). Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben minder baat bij het oefenen aan het fonemisch bewustzijn. Ze zijn immers al een sprong verder. Op dit moment wordt in de kleine kring het fonemisch bewustzijn aangeboden. Voor de groep kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen kan dit tijdstip ingezet worden om te gaan werken met materiaal dat past bij het niveau waarop zij functioneren.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 wordt de kleine kring organisatorisch ingezet om kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen te instrueren. Het is voor deze groep kinderen niet nodig om mee te doen met het aanbod fonemisch bewustzijn in de kleine kring.
6. *‘In de eerste weken dat ze naar school gaan, tasten ze het niveau van de groep af om zich hier vervolgens op aan te passen’* (paragraaf 3.5). Om te weten wat het niveau van een kleuter is op het gebied van lezen is het aan te raden om in de eerste weken dat een kleuter op school is, een lettertoets af te nemen. Het kind heeft zich nog niet aangepast aan het niveau van de groep, het is nog niet aan het onderpresteren. Op deze manier screen je kinderen bij binnenkomst al op een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 wordt er bij elk kind in groep 1 tijdens de eerste weken op school een lettertoets afgenomen. Deze gegevens worden doorgegeven aan het aanspreekpunt taalactiviteiten in de onderbouw, zodat ze geanalyseerd kunnen worden. De resultaten worden besproken met de intern begeleider.
7. *‘Allereerst is het van belang om goed in kaart te brengen wat een kind kan op het gebied van lezen’* (paragraaf 3.4). De leerkracht moet een goed beeld van het niveau van een kind hebben om leesonderwijs op niveau te kunnen bieden. Om dit te bereiken worden de volgende toetsen afgenomen: ‘Taal voor Kleuters’, ‘screeningsinstrument Beginnende geletterdheid’ en een lettertoets. De afnamemomenten worden opgenomen in de toetskalender van basisschool Drie-eenheid. Daarnaast observeert de leerkracht bij lezende kleuters op de volgende punten: zelfstandigheid, leesbeleving en motivatie.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 brengen de leerkrachten van de groepen 1 en 2 het leesniveau goed in beeld door de hierboven genoemde toetsen en observaties uit te voeren.
8. *‘Het is erg belangrijk dat je goed weet wat de leerlingen wel en niet kunnen vanuit groep 2 zodat je in groep 3 niet eerst een maand verspilt aan het uitzoeken van op welk niveau de leerlingen al zijn’* (bijlage 15). Voor de leerkrachten van groep 3 is het belangrijk om te weten wat het instapniveau van alle kinderen is. De resultaten van de toetsen die vanaf het schooljaar 2010 – 2011 afgenomen zullen gaan worden geven een duidelijk beeld van elk kind. Om dit beeld nog een stukje completer te maken is het aan te bevelen om de computertoets, behorend bij ‘Veilig Leren Lezen’ eind groep 2 af te nemen. Voor de kinderen die al kunnen lezen zijn nog een aantal extra punten van belang om te weten, namelijk een score op ‘DMT’, kaart 1, waarnemingen rondom zelfstandigheid, leesbeleving en motivatie. Wanneer er meer dan 20 woorden gelezen worden op ‘DMT’, kaart 1 dient de ‘AVI’ afgenomen te worden. Op basis van deze gegevens kan de leerkracht van groep 3 voorafgaand aan het schooljaar de kinderen al indelen in niveaugroepen. De kinderen krijgen vanaf dag 1 les op het gebied van lezen dat passend is bij het niveau van het kind.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 neemt de leerkracht van groep 2 aan het einde van het schooljaar de computertoets af, behorend bij ‘Veilig Leren Lezen’.
 - ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 heeft de leerkracht van groep 3 voorafgaand aan het schooljaar een duidelijk beeld van het niveau van het kind op leesgebied. Dit doordat de leerkrachten van groep 2 de toetsen ‘Taal voor Kleuters’, ‘screeningsinstrument Beginnende geletterdheid’ en een lettertoets afnemen. Daarnaast worden bij lezende kleuters ook de ‘DMT’ en eventueel de ‘AVI’

- afgenomen. De leerkracht van groep 2 observeert bij lezende kleuters op zelfstandigheid, leesbeleving en motivatie. Dit wordt ingevuld op een formulier (bijlage 17) en besproken tijdens de overdracht van groep 2 naar groep 3.
9. *‘Ik heb wel enige kennis, maar zou er wel meer van af willen weten, me er in willen verdiepen, zodat je het optimale uit de kinderen kunt halen en ze blijft uitdagen’* (bijlage 15). De leerkrachten van de groepen 3 gaven aan dat ze meer kennis zouden willen, zodat ze kinderen die bij binnenkomst in groep 3 al kunnen lezen, beter kunnen begeleiden.
- ✓ In het schooljaar 2010 – 2011 krijgen de leerkrachten van de groepen 3 nascholing. Deze nascholing richt zich specifiek op het omgaan met kinderen die bij binnenkomst van groep 3 al kunnen lezen.
10. *‘De leerkracht is een allesbepalende factor’* (paragraaf 3.3). In dit onderzoek ben ik niet ingegaan op de leerkracht eigenschappen. De leerkracht is echter de belangrijkste voorwaarde voor goed leesonderwijs. Ik zie het niet als mijn taak om leerkrachten te coachen om beter leesonderwijs te gaan geven. Toch vind ik het wel belangrijk dat leerkrachten, met vragen over het geven van goed leesonderwijs, aan kunnen kloppen met vragen. De leerkrachten kunnen met deze vragen en voor coaching terecht bij de directie en de intern begeleider. Dit kon in het verleden ook al. Toch lijkt het me goed om de leerkrachten van de groepen 1 en 2 hier bewuster van te maken om zo de stap om hulp te vragen kleiner te maken.
- ✓ Vanaf het schooljaar 2010 – 2011 kunnen de leerkrachten met vragen over het geven van goed leesonderwijs of voor coaching de directie of de intern begeleider van basisschool Drie-eenheid benaderen.

Meerjarenplan		
Schooljaar	Activiteit	Wie?
2010 – 2011	Aanstellen aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw	Directie
2010 – 2011	Inzet materiaal voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen	Leerkrachten groep 1 en 2 IB Aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw
2010 – 2011	De kleine kring wordt organisatorisch ingezet om kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen te instrueren	Leerkrachten groep 1 en 2
2010 – 2011	Aanbod van alle letters in groep 2	Leerkrachten groep 2
2010 – 2011	Afname lettertoets bij binnenkomst groep 1	Leerkrachten groep 1 IB Aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw
2010 – 2011	Afname toetsen: - 'Taal voor Kleuters' - 'Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' - Lettertoets Observaties naar: - Zelfstandigheid - Leesbeleving - Motivatie	Leerkrachten groep 1 en 2 IB Aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw
2010 – 2011	Afname computertoets eind groep 2, behorend bij 'Veilig Leren Lezen'	Leerkrachten groep 2
2010 – 2011	Invullen formulier voor overdracht van groep 2 naar groep 3	Leerkrachten groep 2 en 3
2010 – 2011	Nascholing leerkrachten groep 3	Leerkrachten groep 3 IB Schoolbegeleidingsdienst
2010 – 2011	Coaching aan leerkrachten van groep 1 en 2 met betrekking tot het geven van goed leesonderwijs	Leerkrachten groep 1 en 2 Directie Intern begeleider
2011 – 2012	Map maken met activiteiten bij alle tussendoelen beginnende geletterdheid	Leerkrachten groep 1 en 2 IB Aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw
2011 – 2012	Bekijken aanbod letters in groep 1	Leerkrachten groep 1 IB Aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw

Hoofdstuk 6: evaluatie

In dit hoofdstuk wil ik terugkijken naar mijn meesterstuk en onderzoek. Ik wil gaan bekijken hoe het product (mijn meesterstuk naar aanleiding van het literatuur- en praktijkonderzoek) is ontstaan. Daarnaast wil ik bekijken hoe dit proces gegaan is. Ik wil dit per hoofdstuk gaan bekijken.

6.1 Hoofdstuk 1: aanleiding

Ik had voor mezelf al snel een idee voor dit onderwerp. Dit kwam door geluiden die ik van mijn collega's uit zowel de kleutergroepen als de groepen 3 hoorde. Bovendien zit ik zelf, als leerkracht van groep 3, goed in het aanvankelijke leesproces. Dit gedeelte van het hele leesproces spreekt mij ontzettend aan. Ik vind het erg mooi om te zien hoe snel kinderen leren lezen en vind het vooral ook mooi om te zien hoe ontzettend enthousiast kinderen over het algemeen zijn over lezen.

Ik ben met het idee over het onderwerp allereerst met de directie om tafel gegaan. De directie kwam ook nog met een aantal ideeën voor andere onderwerpen, maar konden zich ook goed vinden in het onderwerp rondom lezende kleuters. De overige ideeën heb ik, samen met mijn eigen idee meegenomen naar een bijeenkomst van POD. Hier bleek dat ik zelf het meest enthousiast was over het onderwerp rondom lezende kleuters, dat ik dan ook voor dit onderwerp koos. Dit heb ik teruggekoppeld naar mijn directie, maar daarnaast ook besproken met de intern begeleider en de taalcoördinator. Beiden waren enthousiast over het onderwerp.

Het formuleren van de vraagstelling en de doelstelling heeft mij enige moeite gekost. Ik vond het lastig om kort en bondig duidelijk te maken waar mijn meesterstuk over gaat. Ik heb getracht de doelstelling SMART te formuleren om deze zo concreet mogelijk te maken. Vervolgens ben ik gaan kijken welke deelvragen ik zou moeten beantwoorden om de overkoepelende vraag te kunnen beantwoorden. Deze deelvragen heb ik opgesplitst in onderzoeksvragen waarbij ik het antwoord kan vinden in de literatuur en onderzoeksvragen waarbij ik het antwoord kan vinden in mijn praktijkonderzoek. Vervolgens heb ik een plan van aanpak gemaakt waarin beschreven staat hoe ik het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek ga uitvoeren.

6.2 Hoofdstuk 2: beginsituatie

Om een goed onderzoek te kunnen doen, leek het mij van belang om eerst de beginsituatie goed in kaart te brengen. Hiervoor heb ik alle leerkrachten van de groepen 1 en 2 geïnterviewd, het gaat hierbij om negen personen. De afname van deze interviews viel gelijk met een erg drukke periode op school, de maand december. Dit was zowel voor de leerkrachten als voor mijzelf geen handige planning. Toch is het gelukt om alle interviews af te nemen. Het letterlijk uitwerken van de interviews heeft veel tijd in beslag genomen. Toch vind ik het prettig dat ik voor deze werkwijze gekozen heb. Doordat ik één op één met de leerkrachten het interview afnam, heb ik een duidelijk beeld gekregen van de beginsituatie. Ook kon ik, bij onduidelijkheden, doorvragen. Daarnaast kon ik mijn onderzoek en het doel van mijn meesterstuk uitleggen. Naar mijn idee werden de leerkrachten hierdoor enthousiast gemaakt voor het onderwerp.

Vraag 1 van het interview: *'Zitten er kinderen bij je in de klas die kunnen lezen of bezig zijn met het leren hiervan?'* was niet duidelijk genoeg. Ik had hierbij moeten toelichten wat ik onder lezen in de kleutergroepen versta. Enkele collega's gaven het aantal kinderen dat al een flink aantal letters kent aan, andere collega's niet omdat ze uitgingen van kinderen die al vloeiend kunnen lezen.

Vraag 6 van het interview: *'Wat zou je anders willen doen?'* gaat verder op vraag 5: *'Hoe ervaren kinderen dit?'* Ik was in mijn vraagstelling er al van uitgegaan dat kinderen het leesaanbod niet als positief zouden ervaren. Dit bleek, volgens de leerkrachten juist niet het geval te zijn. Volgens de geïnterviewden vonden de kinderen datgene dat aangeboden werd,

juist interessant. Hierdoor werd vraag 6 moeilijk om te stellen aan de leerkrachten. Toch heb ik, ook uit de antwoorden van de overige vragen, toch een beeld kunnen vormen wat leerkrachten graag willen zien wat materiaal betreft op het gebied van lezen.

6.3 Hoofdstuk 3: literatuuronderzoek

Ik vond het lastig om een start te maken met mijn literatuuronderzoek. Ik wist niet goed waar ik de literatuur vandaan moest halen en wat geschikt was om te gebruiken bij mijn onderzoek. Toen ik maar een begin gemaakt had met het lezen, werd dit gemakkelijker en duidelijker. Er is immers genoeg geschreven over lezen. Toch richt de meeste literatuur zich op kinderen met leesproblemen en het voorkomen hiervan. Literatuur die inspeelt op lezende kleuters vond ik lastig om te vinden.

Ik heb in het literatuuronderzoek alle deelvragen onderzocht en vervolgens, onderbouwd door de literatuur, beantwoord. Ik vond het zelf erg overzichtelijk om de antwoorden op deze onderzoeksvragen in een apart kader te zetten.

Ik ben door de literatuur tot een aantal nieuwe inzichten gekomen. Tijdens één van de eerste bijeenkomsten van POD had ik het met mijn critical friends over het leesverbeterplan van Kees Vernooij. Een aantal critical friends werkte al met het leesverbeterplan en gaven aan dat hierbij een eis geldt dat kinderen bij de overgang van groep 2 naar groep 3 een bepaald aantal letters moeten kennen. Ik gaf aan dat ik dit onzin vond, in groep 3 komen alle letters immers aan bod. Toch ben ik hier door de literatuur gedeeltelijk op terug gekomen. In de literatuur las ik namelijk dat de letterkennis die kinderen aan het begin van groep 3 hebben, een voorspeller is van het verdere leesproces. In de kleutergroepen kan er voor gezorgd worden dat kinderen verderop in de basisschool minder problemen tegen gaan komen wat lezen betreft, dit door in de kleutergroepen aandacht te besteden aan letterkennis. Toch vind ik dat het niet exact vast moet liggen hoeveel letters een kind moet kennen voordat hij of zij over mag naar groep 3. Waar naar mijn mening wel naar gekeken moet worden is het niveau van een kleuter op het gebied van lezen. Het zou goed zijn als kleuters in drie niveaugroepen les krijgen. Deze niveaugroepen kunnen het beste gemaakt worden op basis van de uitkomsten van de toetsen 'Taal voor kleuters', 'screeningsinstrument Beginnende geletterdheid' en een lettertoets. Om dit te bereiken wil ik planmatig te werk gaan. Volgend schooljaar ga ik met de overige betrokkenen kijken naar de kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het gebied van lezen. Hierin borduur ik voort op het onderwerp van dit meesterstuk. Hierna ga ik, samen met de overige betrokkenen kijken naar de middelste groep kinderen. Ten slotte wil ik, samen met de overige betrokkenen kijken naar de kinderen die uitvallen.

Het was voor mij goed om in de literatuur te lezen waaraan lesmateriaal moet voldoen, wil het kleuters aanspreken. Ik heb zelf nooit lesgegeven in een kleutergroep (met uitzondering van stages tijdens de PABO) en zit niet voldoende in de werkwijzen die kleuters aanspreken. Vanuit groep 3, de groep waar ik momenteel lesgeef, ben ik het gewend dat kinderen op hun plek aan het werk zijn. Mijn eerste gedachte voor het lesmateriaal was dan ook om te gaan werken met werkbladen. De literatuur gaf echter aan dat dit juist niet aansluit bij de behoeftes van de kleuter. Toch wilde ik het gebruik van de werkbladen uitproberen met de kinderen in de leesgroep, dit om te bekijken of het praktijkonderzoek overeen zou komen met mijn bevindingen uit de literatuur. Voor het ontwerpen van het overige lesmateriaal heb ik sterk rekening gehouden met de aspecten waar, bekeken vanuit de literatuur, het lesmateriaal aan zou moeten voldoen. Ook heb ik de materialen die ik ontworpen had regelmatig voorgelegd aan leerkrachten die zelf lesgeven aan kleuters. Op deze manier wist ik al deels of ik de goede richting uitging met het lesmateriaal.

Het gedeelte waarin ik de methode '*Veilig Leren Lezen*' bestudeer om te kijken of deze geschikt is voor kinderen die begin groep 3 al kunnen lezen, was voor mij erg eenvoudig om te schrijven. Ik werk namelijk zelf al twee jaar met veel plezier met deze methode. Hierdoor weet ik wat je kunt aanbieden aan kinderen die begin groep al kunnen lezen.

6.4 Hoofdstuk 4: praktijkonderzoek

Om het praktijkgedeelte uit te voeren, ben ik op dinsdagmiddag gedurende een aantal weken uit mijn eigen groep geweest. Ik wist voorafgaand aan dit praktijkgedeelte niet goed wat ik moest verwachten. Ik heb immers nog nooit lesgegeven aan een kleutergroep, bovendien liggen mijn ambities hier ook niet. Ik had mijn twijfels of ik het leuk zou vinden om acht weken lang met kleuters te werken in een leesgroep. Deze twijfels waren na de eerste bijeenkomst al compleet weg. De kinderen in de leesgroep waren zo ontzettend enthousiast dat ik hierdoor meeding in hun enthousiasme. Daarnaast lag de lesstof die ik de kinderen aanbood mij wel goed, doordat ik hier dagelijks mee te maken heb in groep 3. De acht weken dat de kinderen het lesmateriaal uitgeprobeerd hebben vlogen om. Wat ik ontzettend mooi vond om te zien, was dat de kinderen in de leesgroep hun klasgenoten ook enthousiast probeerden te maken voor het lezen. Ik word regelmatig door kinderen van de groepen 1 en 2 aangesproken die mij kennen omdat hun klasgenoten bij mij in de leesgroep zaten. Ook zijn er een aantal keer kinderen naar mij toegekomen met zelfgemaakte leesspelletjes. Deze kinderen zaten niet bij mij in de leesgroep.

De kinderen hebben gedurende acht weken zestien onderdelen uitgeprobeerd. Om te weten te komen wat ze hiervan vonden, heb ik ze de materialen laten schalen. Dit heb ik gedaan door ze een kruisje te laten zetten op een blad met vijf vakjes. Deze vakjes waren gekleurd. Donkergroen stond voor heel leuk, groen voor leuk, oranje voor een beetje leuk, een beetje niet zo leuk, lichtrood voor niet leuk en donkerrood voor helemaal niet leuk. De kinderen hadden deze werkwijze erg snel in de gaten. Hierdoor werkte dit erg goed.

In een onderbouwvergadering heb ik de leerkrachten van de groepen 1 en 2 eveneens gevraagd om de lesmaterialen te schalen. Door deze twee meningen naast elkaar te leggen, vind ik dat ik een goed beeld heb gekregen van het lesmateriaal. Toen ik de uitkomsten van de schaalvragen naast elkaar legde, bleken deze twee lijsten niet overeen te komen. Op de lijst van de leerkrachten ontbraken twee onderdelen. Dit heb ik opgelost door later persoonlijk aan de leerkrachten hun mening over deze twee lesmaterialen te vragen, zodat ik ook van deze twee onderdelen zowel de mening van de kinderen als de mening van de leerkrachten wist.

Zoals ik tijdens de evaluatie van het literatuuronderzoek al aangaf was het gebruik van werkbladen eigenlijk niet geschikt voor kleuters. Toch heb ik met de kinderen uitgetest wat zij hiervan vonden. Uit het praktijkonderzoek kwam echter naar voren dat de kinderen dit juist een ontzettend leuk onderdeel vonden. Ook de leerkrachten gaven aan dit een geschikt onderdeel te vinden. Hierdoor heb ik er toch voor gekozen om het gebruik van werkbladen in te zetten. Dit moet echter wel samengaan met de overige lesmaterialen. De lezende kleuter moet niet alleen maar werkbladen aangeboden krijgen.

Na de acht weken waarin ik met de kinderen in de leesgroep heb gewerkt, heb ik nogmaals de lettertoets afgenomen. Hieruit bleek dat tien van de twaalf kinderen vooruit gegaan was, één kind was gelijk gebleven en één kind was achteruit gegaan. Ik was ontzettend tevreden over de resultaten. Hieruit bleek voor mij het effect van gericht bezig zijn met letters bij kleuters.

In mijn praktijkonderzoek heb ik ook de mening gevraagd aan de leerkrachten van de groepen 3. Dit heb ik gedaan door de leerkrachten een vragenlijst in te laten vullen. Ik heb zelf, als leerkracht van groep 3, de vragenlijst niet ingevuld. Ik vond dat ik niet objectief genoeg was om dit te doen. De uitkomsten van de vragenlijsten kwamen erg overeen met elkaar. Ook mijn mening komt geheel overeen met de uitkomst van de vragenlijsten. Hieruit blijkt dat de leerkrachten van de groepen 3 op één lijn zitten wat denken betreft rondom het leesonderwijs. Dit ervaar ik in de praktijk ook.

6.5 Hoofdstuk 5: conclusies en aanbevelingen

Uit de deelvragen, die ik door middel van het literatuur- en praktijkonderzoek heb kunnen beantwoorden, heb ik conclusies getrokken. Naar aanleiding van deze conclusies heb ik aanbevelingen gedaan aan de directie, de intern begeleider en de leerkrachten van de groepen 1, 2 en 3. Ik vond het zelf overzichtelijk om deze aanbevelingen in een schema te

zetten. Ik heb ervoor gekozen om niet alle aanbevelingen het komende schooljaar in te voeren. Dit zou naar mijn idee te belastend zijn voor de leerkrachten die ermee gaan werken. Ik heb voorlopig gekozen voor een tweejaarsplanning. Dit kan bijgesteld worden wanneer iets moeilijker uit te voeren blijkt te zijn dan ik verwacht had.

Ik heb mijn conclusies en aanbevelingen doorgenomen met mijn directie en intern begeleider. Ze waren tevreden over het resultaat. Als opmerking gaf de directie mij mee om de komende jaren goed te kijken naar de meerwaarde van de nieuwe werkwijze. Ik heb in het gesprek aangegeven dat ik het op mij zal nemen om de resultaten goed bij te houden om te bekijken of er vooruitgang in het leesonderwijs in de groepen 1 en 2 zit.

Ik zal de conclusies en aanbevelingen ook met de leerkrachten van de groepen 1 en 2 delen. Dit zal ik doen tijdens de onderbouwvergadering in juni.

6.6 Medewerking

Ik heb de medewerking van alle betrokkenen als ontzettend prettig ervaren.

De directie en intern begeleider hebben mij geholpen door mee te denken over het onderwerp, door mij de mogelijkheid te geven om het praktijkonderzoek uit te voeren en door tijd in te plannen om naar mijn vorderingen te luisteren. Wat ik ook prettig vond is dat ik voor het komende schooljaar aangewezen ben als aanspreekpunt taalactiviteiten onderbouw. Dit voelt voor mij als een bevestiging, ik kan verder gaan met het vervolg op dit meesterstuk.

De leerkrachten van de groepen 1 en 2 zijn ontzettend belangrijk geweest in dit onderzoek. Ze hebben veel tijd ingeruimd om medewerking te verlenen aan het onderzoek, bijvoorbeeld door bij alle kinderen de lettertoets af te nemen. De leerkrachten hebben me het gevoel gegeven dat ze volledig achter mijn meesterstuk staan en dat ze de komende jaren mee willen werken om ervoor te zorgen dat kinderen in de kleutergroepen onderwijs op maat krijgen op het gebied van lezen.

De kinderen van de leesgroep zijn voor mij een enthousiasmerende factor geweest. Door de dinsdagmiddagen raakte ik nog enthousiaster over mijn onderzoek. De kinderen kwamen altijd ontzettend vrolijk binnen en gingen misschien nog wel iets vrolijker weg.

De leerkrachten van groep 3 zijn voor mij een bevestiging geweest van de manier waarop ik ervaar dat er gewerkt wordt in deze jaargroep. De leerkrachten zijn goed op elkaar ingespeeld. Ze hebben, door het invullen van de vragenlijst, duidelijk aangegeven hoe zij het leesonderwijs voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong zien en waar nog vooruitgang geboekt kan worden.

De avonden waarop ik zelf naar school moest heb ik als prettig ervaren. Mijn opleider en critical friends stelden naar mijn idee de juiste vragen waardoor ik aan het nadenken werd gezet en uitgedaagd werd om naar andere oplossingen te zoeken.

6.7 Eindproduct

Ik ben ontzettend tevreden over het eindproduct dat ik geleverd heb: een zestiental lesmaterialen die de lezende kleuter uitdagen om verder te groeien. Daarnaast wil ik de komende jaren verder om materiaal te ontwikkelen op het gebied van lezen voor alle kinderen in de kleutergroepen.

Ook ben ik ontzettend tevreden over het meesterstuk dat ik geschreven heb. Ik vind het een compleet verslag geworden van de beginsituatie, mijn literatuur- en praktijkonderzoek en de conclusies en aanbevelingen die ik naar aanleiding hiervan gedaan heb.

Literatuurlijst

Boeken:

Aarnoutse, C. (2004). *Ontwikkeling van beginnende geletterdheid*. Nijmegen: Thieme Mediacentrum.

Adams, M., Treiman & Pressley (1998). *Phonemic Awareness in Young Children*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.

Baarle, E. van (2007). *Vroeg lezen veroorzaakt dyslexie – over het boek van E. Vervaet*. In: Schooljournaal, juni 2007.

Beck, I., McKeown, M. & Kucan, L. (2002). *Bringing Words to Life, Robust Vocabulary Instruction*. New York: The Guilford Press.

Deelstra-Mennink, A., Goltstein, Y. & Lansink, N. (2009). *Piramide, Pientere kinderen*. Arnhem: Cito.

Drent, S. (2000). *Hoogbegaafde kinderen kunnen meer, praktische richtlijnen voor verbreding in het onderwijs*. Leiden: Uitgeverij Ajodakt.

Gerven, E. van (red.) (2009). *Handboek hoogbegaafdheid*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Hansma, H. (1993). *Kansrijke taal voor peuters en kleuters*. Baarn: Bekadidact.

Hansma, M. (2001). *Kansrijke taalhoeken*. Baarn: HBUitgevers.

Hirsch jr., E.D. (2003). *Reading Comprehension Requires Knowledge of Words and the World*. In: American Educator, Spring 2003.

Hovinga, D. (1999). *In mijn naam zitten twee rondjes: een onderzoek naar de leesontwikkeling van jonge kinderen*. Den Haag: NBLC Uitgeverijen.

Inspectie Onderwijs (2006). *Iedereen kan lezen*.

Jongen, I. & Krom, R. (2009). *AVI*. Arnhem: Cito.

Jongen, I. & Krom, R. (2009). *Drie-Minuten-Toets (DMT)*. Arnhem: Cito.

Kallenberg, A.J., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsmma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.

Kleef, M. van (2009). *Lezende kleuters, last of luxe?* www.schatkist.nl

Kleef, M. van & Tomesen, M. (2002). *Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Kleef, M. van & Tomesen, M. (2002). *Werken aan taalbewustzijn*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Koekebacker, E. & Pluijm, A. van der (2009). *Kleuters en letters*. www.schatkist.nl

- Koning, L. (2003). *Pravoo-map speciale leesbegeleiding, aanvankelijk lezen*. Lekkerkerk: Uitgeverij PRAVOO.
- Lansink, N. (2009). *Taal voor kleuters groep 1 en 2*. Arnhem: Cito.
- Loeve, D. (1999). *Van beginnende geletterdheid tot lezen: ideeënboek groep 1, 2 en 3*. Drunen: Delubas.
- Lambermont, M. & Gerven, E. van. (2007). *Slim kan lezen, leesserie voor slimme kleuters*. Almere: Slim!Educatief.
- Lucas, H. *Hoe past Veilig leren lezen in de doorgaande lijn van 0 – 12 jaar?* In: nieuwsbrief Veilig leren lezen, april 2010.
- Nelissen, J. & Span, P. (1999). *Begaafde kinderen op de basisschool, suggesties voor didactisch handelen*. Baarn: Uitgeverij Bekadidact.
- Oers, B. van & Janssen-Vos, F. (1992). *Visies op onderwijs aan jonge kinderen*. Assen: Van Gorsum & Comp.
- Paus, H. (red.), Bacchini, S., Dekkers, R., Pullens, T. & Smits, M. (2002). *Portaal: praktische taaldidactiek voor het primair onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Pinkse, F., Smits, B. & Kremer, T. (2001) *Handboek: werken in groepen, groep 1 t/m 8*. Drunen: Delubas.
- Moats, L. (1994). *The missing foundation in teacher education*. *Annals of Dyslexia*, 44, 81-102.
- Mommers, C., Verhoeven, L., Koekebacker, E., Linden van der, S., Stegeman, W. & Warnaar, J. (2003). *Veilig Leren Lezen*. Tilburg: Uitgeverij Zwijsen.
- Sas, J. & Wieringa, C. (1998). *Leesmoeilijkheden*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Schiferli, T. & Heijden, A. van der (2010). *Naar groep 3: een ononderbroken ontwikkelingsproces*. In: De wereld van het jonge kind, februari 2010.
- Schoolbegeleidingsdienst Midden-Holland en Rijnstreek (1990). *Handleiding begaafden in de basisschool; kinderen in groep 1, 2, (3)*. Bodegraven.
- Smits, A. & Braams, T (2006). *Dyslectische kinderen leren lezen*. Amsterdam: Boom.
- Stoeldraaier, J. (2005). *Veilig leren lezen – Maanversie 2*. In: JSW, jrg. 89, nr 6.
- Sijstra, J., Aarnoutse, C., & Verhoeven, L. (1999). *Taalontwikkeling van nul tot twaalf, Raamplan deel II*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Verhallen, M. & Walst, R. (2001). *Taalontwikkeling op school*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (red.) (1999). *Tussendoelen beginnende geletterdheid: een leerlijn van groep 1 /m 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Verhoeven, L. & Koekebacker, E. (2003). *Schatkist, werken met de lettermuur*. Tilburg: Uitgeverij Zwijsen.

Vernooy, K. (2005). *Elke leerling een competente lezer!* Amersfoort: CPS.

Vernooy, K. (2009). *Lezen stopt nooit!* Amsterdam: Vu uitgeverij.

Vernooy (2000). *Beginnend lezen en omgaan met verschillen*. In: Basisschool Management, jrg. 14, nr. 1, september 2000.

Vloedgraven, J., Keuning, J. & Verhoeven, L. (2009). *Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid*. Arnhem: Cito.

Wentink, W. & Verhoeven, L. (2001). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Wiltink, H., Huijbregts, S. & Förner, M. (2002). *Fonemisch bewustzijn, werkmap voor leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool*. Amersfoort: CPS onderwijsontwikkeling en advies.

Websites:

<http://www.schatkist.nl/web/Voor-gebruikers/Artikelen-Schatkist.htm>

<http://www.veiliglerenlezen.nl/zwijzen/show/id=96547/closemenu=true>

<http://www.konot.nl/scholen/drieenheid/Schoolgids/Forms/AllItems.aspx>

<http://scholar.google.nl/>